

TERTIO

Geloofwaardig

Christelijk opinieweekblad / 22 juni 2016 / nr. 854 / € 2,50
17de jaargang / P 007198 / Afgiftekantoor Antwerpen X

7-10 “Polen is tegen elke macht van buitenaf”

De rechtse koers van de regerende Poolse partij Recht en Rechtvaardigheid, PiS, is maar te begrijpen vanuit de lange geschiedenis van onderdrukking die het land heeft gekend. Dat stelt politiek filosoof Dariusz Dańkowski. “Daardoor zijn de Polen tegen elke macht van buitenaf: tegen Moskou, Berlijn en Brussel.” *Tertio* trok naar het land in aanloop naar de Wereldjongerendagen eind juli in Krakau.

Jarosław Kaczyński, de voorzitter van Recht en Rechtvaardigheid (PiS) voert sinds de dood van zijn tweelingbroer, de voormalige Poolse president, volgens velen een “wraakpolitiek”. © RR

3

Anton de Wit:

“Wie afwijkt van ‘verlichte’ norm wordt verketterd”

4

Oerknal

Geheime schepping achter gesloten gordijn

14-15

Etienne Michel:

“Al in 2012 congres over katholieke dialogeschool”

16

Kroningsfeesten

“Hoogfeest van samenhang”

STANDPUNT

Opstappen of blijven

GEERT DE KERPEL

Houdt het verstandshuwelijk alsnog stand of wordt het toch de scheiding? Dat is de kernvraag waarop in de komende 24 uur al wie in het Verenigd Koninkrijk stemgerechtigd is, dient te antwoorden in het referendum uitgeschreven door premier David Cameron. Bij het ter perse gaan van dit nummer wijzen de peilingen op een nek-aan-nekrace. Het blijven vooralsnog "maar" polls en in Groot-Brittannië staan die erom bekend bijzonder onbetrouwbaar te zijn. Toch hebben de voorbije maanden ten overvloede duidelijk gemaakt met welke weerzin een groot deel van de bevolking aan de overkant van het Kanaal tegen de Europese Unie aankijkt.

Wint het "leave"-kamp, dan belanden we op een historisch kantelpunt. Want, afgezien van Groenland met zijn speciale status binnen Denemarken, stapte nog nooit een land op uit de Europese Unie. Dergelijk scenario werd tot voor kort niet eens ernstig genomen en niemand kan nu uitleggen hoe zo'n breuk in de praktijk moet worden gerealiseerd, noch wat de concrete gevolgen ervan zijn. Maar de vrees neemt toe dat een diepe crisis dreigt op gang te komen in heel de Unie. Boris Johnson, een van de kopmannen die het Verenigd Koninkrijk alleen wil laten voortgaan, poogde die angst vorige week te temperen met zijn mededeling dat hij voor de totale onafhankelijkheid pas mikt op 2019. Tegelijk wil hij wel meteen na de verhoopde overwinning alle Europese verdragen opdoeken. Koren op de molen voor het "remain"-kamp, dat Johnson en de zijnen afdoet als onverantwoorde leerling-tovenaars.

Het gaat hier immers over een mogelijke uitstap uit de Europese Unie van de vijfde grootste economie van de wereld, de vierde militaire macht, atoomwapens inclusief, een van de vijf permanente leden van de VN-veiligheidsraad, die in "The City", het hart van zijn hoofdstad Londen, het eerste financiële centrum ter wereld huisvest. Bovendien staat het vast dat als Cameron het referendum verliest, zijn regering valt. Maar tegelijk is er in het Brits parlement een forse meerderheid voor lidmaatschap. Moeten er dan nieuwe verkiezingen komen die het land nog meer dreigen te polariseren of wordt van de leden van het Lagerhuis dan verwacht zomaar de Brexit goed te keuren, tegen hun overtuiging in?

"Paradox van jewelste."

Ook als het koninkrijk in de Unie blijft, is het slechtste wat kan gebeuren dat gewoon wordt overgegaan tot de orde van de dag. Het euroscepticisme zal op het eiland en elders in Europa niet bekoelen. Meer landen dreigen de weg van het Verenigd Koninkrijk op te gaan. Zelfs de historische Uniestichters Nederland (Wilders) en Frankrijk (Le Pen) horen daarbij. Het is een paradox van jewelste. Om de vele grote uitdagingen van deze tijd de baas te kunnen, is internationale samenwerking meer dan ooit noodzakelijk. Maar het geloof in transnationale organisaties zoals de EU en de Verenigde Naties is diep weggezakt. Ze begeisteren niet meer, komen over als bureaucratische molochs met vertegenwoordigers die van het reële leven steeds verder weggroeien en vooral: ze lijken maar geen greep te krijgen op de vele internationale uitdagingen. Denk aan de grootste vluchtelingencrisis sinds de Tweede Wereldoorlog, aan de financieel-economische crisis die bijna een decennium duurt, aan de uitslaande brand waaraan het Midden-Oosten ten prooi is of aan de aartsgevaarlijke spanningen tussen Rusland en het Westen.

Grote delen van de bevolking voelen zich in de steek gelaten, belazerd zelfs door de elite. Wolfgang Schäuble, de almachtige Duitse minister van Financiën, schijnt het begrepen te hebben. In een interview met *Der Spiegel*, ook gepubliceerd in *Knack*, pleitte hij alvast voor minder Europese bureaucratie, meer autonomie voor de lidstaten in sommige domeinen en een Europa met verschillende snelheden. Het valt te hopen dat Schäuble even standvastig blijft zoals hij zich vorig jaar onverbiddelijk toonde tijdens de Grexit-crisis. Er is echt geen natuurwet waarin het voortbestaan van de Europese Unie staat gebeiteld. Zeventig jaar vrede en voorspoed op ons continent staan op het spel.

Uw reacties zijn welkom op geert.dekerpel@tertio.be

OPTIMA - DE NEUZEN IN DEZELFDE RICHTING:

L. VDB: "WIJ HEBBEN NOOIT IETS ONREGELMATIGS GEMERKT."

LEZERSBRIEVEN

Homoseksualiteit

Ik sta verbaasd te kijken naar de manier waarop journalisten, "deskundigen" en "buitenstaanders" allerhande, in de gemediatiseerde discussie over de visies van religies op homoseksualiteit zonder veel gêne veralgemeningen en heersende "sociaal correcte" vooroordelen spuien, zonder veel kritische en hermeneutische alertheid. Ik denk aan de manier waarop het katholieke begrip "natuurwet" vaak verkeerd wordt vertolkt; concreet: wordt verward met de zogenaamde *divine command theory*. Volgens deze visie gaat de verwerping van homoseksueel gedrag rechtstreeks op Gods wil terug, zoals die in de Schrift is geopenbaard, terwijl het idee van "natuurwet" volgens Thomas van Aquino precies het tegenovergestelde inhoudt, namelijk op basis van wat in de schepping te vinden is, gaat de mens met zijn verstand op zoek naar het meest menswaardige (*secundum rationem*).

Ik sta ook perplex wanneer ik zie hoe het (verkeerd begrepen) concept van natuurwet wordt toegepast op andere christelijke denominaties, of zelfs op andere religies, in casu jodendom en islam... Niet te geloven! Het is natuurlijk handig dat idee zo voor te stellen dat het dan gemakkelijk verworpen of zelfs belachelijk kan worden gemaakt. Het is nog handiger om alle religies, in het bijzonder de monotheïstische godsdiensten, op één hoop te gooien, alsof er geen significante verschillen tussen hen zouden zijn. En vooral te doen alsof zij van oudsher tot op vandaag steeds hetzelfde

over homoseksualiteit hebben gedacht, zonder oog voor de soms grote ontwikkelingen die ten gevolge van vaak heftige discussies plaatsgrijpen... Om nog maar te zwijgen van de culturele contextualiteit, waarin ook levensovertuigingen en religies hun inbedding vinden en waardoor evoluties in denken en beleving mee worden bepaald – veranderingen die de nodige tijd vragen, omdat ze meer met de "viscerale identiteit" dan met de "intellectuele bovenbouw" te maken hebben...

Mijn kritiek op de "bon ton geworden" snelle en versmalde weergaven van wat religies over homoseksualiteit dachten en denken, betekent niet dat ikzelf geen problemen heb met de manier waarop mijn geloofsgemeenschap, de katholieke kerk, in het verleden en tot op vandaag, over homoseksualiteit denkt en spreekt. Al erken ik de worsteling die intern aan de gang is. En al weet ik dat de moeilijkheid om tot een andere visie op homoseksualiteit en homoseksuele relaties te komen de katholieke kerk niet belet om elke vorm van discriminatie en geweld ten opzichte van homo's en lesbiennes ondubbelzinnig te verwerpen. *Last but not least* sluit ik me graag aan bij de suggestie om met alle religieuze (levensbeschouwelijke) leiders een hoorzitting te organiseren over homoseksualiteit en godsdienst (levensbeschouwing). Misschien mogen ook deskundigen uit de verschillende levensovertuigingen mee aanschuiven?

ROGER BURGGRAEVE,
moraaltheoloog KU Leuven

Inzendingen voor de rubriek LEZERSBRIEVEN bedragen maximaal 1.500 tekens, spaties inbegrepen. De redactie beslist autonoom over de publicatie en behoudt het recht brieven te redigeren en/of in te korten.

COLOFON

Redactie Louis Frarynlaan 75, 2050 Antwerpen // 03/210.08.70 // redactie@tertio.be // www.tertio.be

Abonnementen en adreswijziging Halewijnlaan 92 // 2050 Antwerpen // 03/210.08.37 // abonnementen@tertio.be

Hoofdredacteur Geert De Kerpel

Eindredacteur Boudewijn Vanpeteghem

Redacteurs Geert De Cubber, Joris Delporte, Emmanuel Van Lierde

Lay-out Michael Moras

Cartoonist Edwin Nagels

Voorzitter Thérèse Leysen

Verantwoordelijke uitgever

Ernest Henau, Mechelsesteenweg 82, 1970 Wezembeek-Oppem

Advertenties

Katrien Lannoo, Trevi Plus, Meerlaan 9, 9620 Zottegem, tel.: 09/360.48.54, fax: 09/367.49.88, katrien.lannoo@treviplus.be

Werken mee aan dit nummer

Mirek Cerny, Jeannine De Caluwe, Anton de Wit, Toon Lambrechts, Benoit Lannoo, Piet Raes, Ludo Van den Eynden, Guido Verstraeten

@Tertioweekblad [facebook.com/tertioweekblad](https://www.facebook.com/tertioweekblad)

Quote

“Vluchtelingenverdrag tussen Europa en Turkije is schandelijk verdrag.”

Meinie Nicolai, voorzitter van Artsen zonder Grenzen, deelt mee dat de organisatie voortaan geen geld meer aanneemt van EU-lidstaten en -instellingen (*Knack online*, 17/6).

© Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever mag geen enkele tekst, foto of beeld geheel of gedeeltelijk worden gereproduceerd. De uitgever is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de advertenties.

“Stop met ruziemaken!” “Ja, Jezus.”

Wat als moslims, christenen en joden zelfkritisch hun leer over homoseksualiteit tegen het licht zouden houden? Dat vroeg schrijfster Saskia De Coster zich onlangs af in *De Morgen*, naar aanleiding van de gruwelijke schietpartij in een homobar in Orlando. De reacties op het bloedbad lieten zich uittekenen, merkt De Coster op: lieve woordjes en regenboogvlaggen, de obligate politieke statements en vertegenwoordigers van de grote godsdiensten die zich met klem distantiëren van deze ogenschijnlijk religieus geïnspireerde daad.

Zelfkritische introspectie

Wat dat laatste betreft, ben ik het met De Coster eens: dat liedje kennen we nu wel en overtuigen doet het niet echt. We kunnen de eending niet losweken uit zijn sociale, culturele en religieuze context, doen alsof hij niet “een van de onzen” is. “Orlando shooter” Omar Mateen en de Franse agentenmoordenaar Larossi Abbala zijn westerse moslims, en zowel de moslimgemeenschap als de westerse samenleving als geheel zou zich hun fatale radicalisering moeten aantrekken, in plaats van naar elkaar te wijzen. Dus zeker, zelfkritische introspectie is op zijn plek, maar niet alleen in religieuze kring.

Naïef

Over het onmiddellijke effect van die zelfkritiek maak ik me wat minder illusies dan De Coster. Heel mooi hoor dat zij – “in tegenstelling tot de meeste van mijn vrienden” – zegt te geloven in de positieve kracht van religie. Maar haar achterliggende religievisie is naïef: alsof moslims, joden en christenen niet kritisch nadenken over hun visie op homoseksualiteit en de wereldvrede acuut aanbreekt zodra ze dat wel gaan doen. Ik moest bij het lezen van haar artikel steeds maar denken aan die aflevering van Kabouters Wesley, waarbij Jezus ten tonele verschijnt en zegt: “Stop met ruzie maken, allemaal!” Waarop de vechtende stripfiguurtjes deemoedig het hoofd buigen en zeggen: “Ja, Jezus.”

Kortom: dat gaat niet gebeuren. Dat wil zeggen: wat De Coster beschrijft, gebeurt al volop, ook gelovigen denken voortdurend na over hun verhouding ten aanzien van homoseksualiteit, ze discussiëren erover, zijn het met elkaar oneens. En nee, mevrouw De Coster, wij denken heus niet allemaal “het is tegennatuurlijk, het is vies”, evenmin als wij onze visie laten dicteren door een “schimmige interpretatie van schimmige woorden uit heel oude boeken”. Maar er zijn en blijven meningsverschillen over de kwestie, dat is nu precies het resultaat van die dynamiek van zelfkritiek, theologische discussie, reflectie op heilige teksten en andere gezaghebbende geschriften die de traditie aanreikt. Er zal geen eensluidende, definitieve conclusie uit worden getrokken, althans niet voordat Jezus inderdaad ten tonele wederkeert.

Verlichtingsfundamentalisme

Wat De Coster en velen met haar lijken te vergeten, is dit: een kerk of andere religieuze gemeenschap is geen politieke partij die op een congres een keertje verhit debatteert over de te volgen koers, en vervolgens – op zijn minst voor het oog van de buitenwereld – braaf met de neuzen dezelfde kant op vooruitgaat. Zo werkt het niet, en gelukkig maar, want in zo'n religieuze gemeenschap zou ik me niet op mijn gemak voelen. Onbedoeld eist De Coster van religies dat ze sektarisch en fundamentalistisch worden, dat wil zeggen: volledig eensgezind en maar één enkele interpretatie van de leer acceptierend – in dit geval uiteraard precies de keurige, progressief-liberale visie op homoseksualiteit. Want daar draaien commentaren als die van De Coster steeds op uit:

ANTON DE WIT

Religie-
journalist
en schrijver.

op een verketting van iedereen die afwijkt van de “verlichte” norm. Wie niet juicht over bijvoorbeeld de invoering van het homohuwelijk of genderneutrale toiletten heet homofob, een heimelijke geestverwant van Mateen of van *rednecks* met “*God hates fags*”-spandoeken. Wie de liefde tussen man en vrouw als het hoogste en heiligste durft te zien, heet een “hater”. Wie nog maar de minste bedenking uit bij het openlijk etaleren van homoseksualiteit, heet “achterlijk”. Echt, ik hoorde het de Nederlandse journalist Kustaw Bessems pas zeggen op de radio. Wie niet denkt als wij, zal wel helemaal niet denken – het verlichtingsfundamentalisme in een notendop. III

Uw reacties zijn welkom op
redactie@tertio.be

“Alsof moslims, joden en christenen niet kritisch nadenken over hun visie op homoseksualiteit, en de wereldvrede acuut aanbreekt zodra ze dat wel gaan doen”, sneert Anton de Wit. © RR

DE WEEK IN EEN OOGOPSLAG

BRONNEN / DE MORGEN, KERKNET, DE VOLKSKRANT, KATHOLIEK.NL, LA CROIX, CRUX

Di 14/6 Een eerste lichting experts ontvangt aan de Pauselijke Universiteit Gregoriana het diploma “*safeguarding of minors*”. Onder hen een Belg: priester-kerkjurist Patrick Degriek. Het opleidingstraject past in de strijd tegen seksueel misbruik, beslaat één semester en is ontwikkeld door Karlijn Demasures *Centre for Child Protection*.

Wo 15/6 De Congregatie voor de Geloofsleer presenteert *Iuvenescit Ecclesia*. In dat document bepleit prefect Gerhard Ludwig Müller een nauwere samenwerking tussen (nieuwe) religieuze bewegingen en bisschoppen. Theologisch verwijst hij met name naar eerdere publicaties over de complementariteit tussen “hiërarchische en charismatische gaven”.

Do 16/6 Utrechts pastoor Ton Huitink geeft de digitale aftrap voor een stadssynode. Via stadssynodeo30.nl staat het geïnteresseerden vrij hun mening te uiten. Hun insteken inspireren vervolgens vijftien vaste leden die momenteel gesprekken aanknopen met zowel andere kerken als maatschappelijke

organisaties rond mogelijkheden tot samenwerking en wederzijdse inspiratie. Eind dit jaar volgt een slotdocument waarop het toekomstige pastorale beleid voortbouwt.

Vr 17/6 “Een meerderheid van de kerkelijke huwelijken is tegenwoordig ongeldig omdat betrokken koppels geen besef hebben van wat een duurzaam engagement inhoudt in onze cultuur van het tijdelijke.” Deze spontane uitspraak van paus Franciscus is snel en met zijn akkoord afgezwakt in een officieel verslag. Daar klinkt het dat slechts “een deel” van alle katholieke echtverbintenissen geldigheid mist. Het pauselijke commentaar is volgens conservatief opiniemaker Ross Douthat (zie *Tertio* nr. 839 van 9/3) “onverantwoord en belachelijk”.

Za 18/6 Vlaams parlementslid Lorin Parys (N-VA) wenst religieuze leiders uit te nodigen op een hoorzitting rond homoseksualiteit en godsdienst. Als voorzitter van de commissie Gelijke Kansen heeft hij daartoe een akkoord bereikt met andere partijen. Het initiatief is ingegeven door een uitzending van *De Afspraak* op de VRT waarin

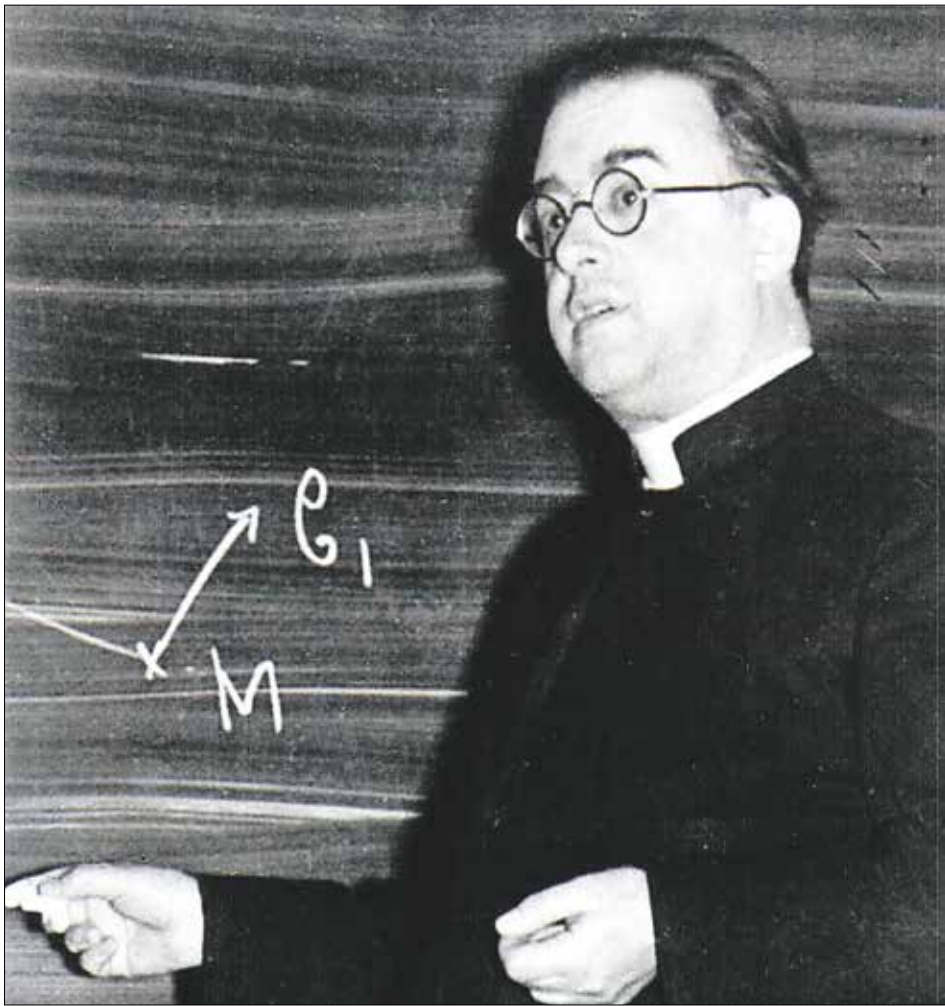
rabbijn Aaron Malinsky en imam Brahim Laytous werden gepolst hoe zij zouden reageren op een homofiele zoon. Na dat interview verwoordt Brussels pastoor Johnny De Mot online zijn wens dat “zowel priesters als christelijke gemeenschappen een duidelijke waardering uitspreken richting de homogemeenschap”.

Zo 19/6 Broederlijk Delen staat stil bij *Laudato Si'*, precies een jaar na de publicatie van deze encycliek (zie *Tertio* nr. 802 van 24/6/15). De Vlaamse kerkelijke organisatie voor ontwikkelingssamenwerking publiceert bij die gelegenheid video-interviews, met onder anderen klimaatexpert Jean-Pascal van Ypersele (UCL). Zij lichten toe hoe het schrijven over “integrale ecologie” politieke processen, zoals de COP21 in Parijs, heeft beïnvloed.

Ma 20/6 De vluchtelingenorganisatie van de Verenigde Naties, UNHCR, schat dat onze wereld aan het eind van 2015 in totaal 65,3 miljoen ontheemden, vluchtelingen en asielzoekers telde. “Goed voor een forse stijging tegenover de 59,5 miljoen eind 2014”, zegt de VN-vluchtelingenorganisatie. (JD)

Ster van Georges Lemaître rijst nog vijftig jaar na zijn dood

“Wisselende weerklank voor oerknalhypothese”

“In geloof en wetenschap ontwaarde Georges Lemaître afzonderlijke wegen naar de waarheid.” © RR

“Bedenkers krijgen minder snel erkenning dan ontdekkers. Een universele wetmatigheid waaraan Georges Lemaître geenszins is ontstapt”, vertelt wetenschapshistoricus Geert Vanpaemel (KU Leuven). “Zijn gedurfde oerknalhypothese heeft daardoor een wisselende weerklank gevonden.”

JORIS DELPORTE // “Inzicht, verbeeldingskracht en intellectuele moed typeren topwetenschapper Georges Lemaître (1894-1966, *nvdv*) die bijna dag op dag vijftig jaar terug is gestorven”, stelt Geert Vanpaemel. “Zoals alle grote denkers was deze priester een durver. Wanneer hij in 1927 een theorie formuleerde over het uitdijende heelal was dat een logisch maar ‘wild’ idee. Naar Albert Einsteins smaak bleek het aanvankelijk zelfs te gewaagd; de Zwitser hield vast aan een statisch universum. Op de koop toe publiceerde zijn Belgische collega in 1931 een nog revolutionairdere hypothese: het expanderende universum voerde hij tot een ‘primitief atoom’ terug, conform de algemene relativiteitstheorie. De oerknaltheorie liet voor het eerst van zich horen.”

Wet in wetenschapsgeschiedenis

Door lof van Brits astronoom Arthur Eddington (*zie kader onderaan*) en een inmiddels bijgedraaide Einstein schoot Lemaîtres ster snel naar het wetenschappelijke firmament, om vervolgens te tanen. Zeker postuum bleef zijn doorslaggevende bijdrage lange tijd onderbelicht. Hypotheses over het uitdijende heelal en de bijbehorende constante associeerde een meerderheid met Amerikaans kosmoloog Edwin Hubble. “Dat illustreert een algemene wetmatigheid in de wetenschapsgeschiedenis: ontdekkers krijgen sneller erkenning dan bedenkers”, verklaart de wetenschapshistori-

cus. “Theoretische modellen zijn immers nog geen ontdekkingen. Wel baseren anderen zich daarop om onderzoeksprogramma’s te lanceren. Zodra daarvan metingen bekend zijn en zich een wet aftekent, neemt onze kennis pas echt toe. Juryleden van de Nobelprijs voor Natuurkunde respecteren die volgorde waarmee we vooruitgang boeken. Zodoende is aan Einstein de ultieme onderscheiding slechts na veel twijfelen toegekend. In een recenter verleden merk ik evenwel tegenvoorbeelden. Zo zijn de bedenkers van het Higgsboson – onder wie onze landgenoot François Englert – bekroond en niet het team achter de ontdekking.”

Wegen naar waarheid

Met vertraging volgt de erkenning wel degelijk; Lemaîtres ster is de jongste tijd opnieuw gerezen in binnen- en buitenland. Verwijzingen naar hem tijdens debatten over geloof en wetenschap zijn daaraan niet vreemd. “Een beladen thema waar rond de priester-kosmoloog zelf duidelijk stelling nam. In die domeinen zag hij twee afzonderlijke wegen naar de waarheid. Een opdeling waaraan hij overigens mordicus vasthield”, geeft Vanpaemel aan. “Want indien deze paden samenliepen, werd ten minste één van beide overbodig. Nee, voor Lemaître was de oerknal – als absoluut begin van tijd en ruimte – juist het gesloten gordijn waar achter het geheim van onze schepping zich voor menselijke onderzoekers verborgen hield.”

Relatief veel tijd voor spiritualiteit

Frequente retraites en dagelijkse momenten van aanbidding gaven regelmaat aan Georges Lemaîtres rijke geloofsleven. Daarnaast was hij lid van de priesterbroederschap *Amis de Jésus*. Met die “Jezusvrienden” bestudeerde en vertaalde hij Jan van Ruusbroec (1293-1381). “Hoe deze uiteenlopende spirituele activiteiten te rijmen vielen met een druk academisch bestaan? Voor een exact antwoord komen we vijftig jaar te laat”, glimlacht Geert Vanpaemel. “Wel staat vast hoe een universiteitsprofessor destijds meer vrijheid genoot. Aangezien de democratisering van het hoger onderwijs zich nog niet had voltrokken, hoefde die generatie professoren zich om kleinere groepen studenten te bekommeren. Door limieten aan de toenmalige transportmiddelen beperkten internationale congressen zich bovendien tot aaneensluitende, kortere periodes. Zodoende restte tijdens grote delen van het academiejaar volop ruimte voor denk- en onderzoekswerk.” (JD)

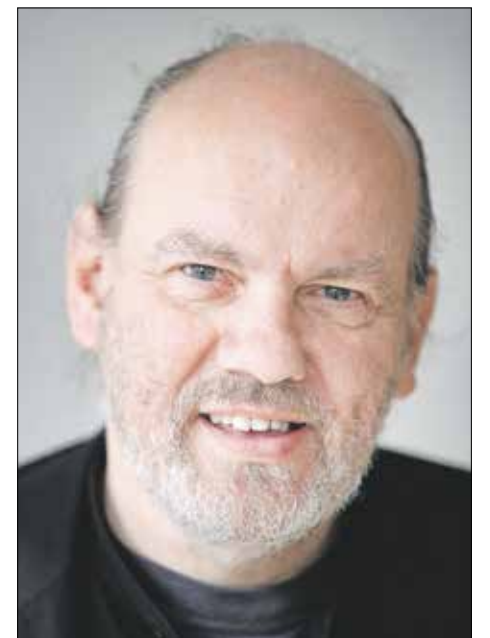
Combinatie van charisma's

Persoonlijk verzoende Lemaître het priesterschap schijnbaar moeiteloos met zijn academische loopbaan. Toch hadden tijd- en vakgenoten meer moeite met deze combinatie van charisma's. “Sommigen vonden dat een curiosum. Ook een deel van de pers noteerde destijds met verbazing hoe een katholiek priester op dat niveau wetenschap bedreef”, stelt Vanpaemel. “De meeste topers uit zijn vakgebied namen – toen al – duidelijk afstand van het geloof. Anderen durfden zich niet als gelovigen te bekennen. Sinds aan het eind van de negentiende eeuw meerdere ernstige conflicten over geloof versus wetenschap uitbraken, bleek het concept ‘gelovige wetenschappers’ alerminst evident. Die lastige context motiveerde de Belg trouwens extra om aan de hoogste standaarden te voldoen. Kwestie van duidelijk te maken hoe zijn onderzoek uitsluitend steunde op rationele hypothesen en niet voortvloeide uit een religieuze visie. Daarin huldigde deze professor trouw de aanpak van zijn werkgever. Leuven beroemde zich op hoogstaand wetenschappelijk onderzoek, niet een katholieke versie daarvan.”

Unitaire universiteit

Dat Leuven uit Lemaîtres glorietijd was nog de unitaire universiteit. Tegenwoordig bewaart de UCL zijn archieven. Of we Lemaître dan beter beschouwen als een voorloper van de Franstalige universiteit? “Hij blijkt vooral een voorbeeldfiguur die de KU Leuven en Louvain-la-Neuve delen”, be-

sluit de wetenschapshistoricus. “Deze kosmoloog doceerde weliswaar binnen de Franstalige sectie, maar zijn invloed was merkbaar binnen de hele universiteit. De KU Leuven houdt dan ook terecht mee zijn herinnering in ere; sowieso hoort hij bij de grootste namen uit haar bijna zeshonderdjarige geschiedenis. Maar vergeet niet, deze instelling hoeft niet naar het verleden te kijken voor denkers met naam en faam. De huidige lichtung telt daarvoor meer dan voldoende kleppers.”

Geert Vanpaemel: “Sommigen vonden combinatie priester-kosmoloog curiosum”. © ROB STEVENS

Uitdijend universum daagt filosoof uit

De biografie van Georges Lemaître leest als een *Who is Who* van beroemde astronomen en natuurkundigen. Onder anderen Edwin Hubble, Vesto Slipher en Albert Einstein kruisten zijn pad. “In dat rijtje past ook absoluut zijn ‘ontdekker’: Arthur Eddington”, benadrukt Geert Vanpaemel. “Deze Britse astronoom gaf hem een kans als student-onderzoeker aan Cambridge. Mij valt bij dat biografische element op hoe beide denkers interesse hadden in de metafysische implicaties van hun werk. Pas op, ook bij hen stonden vergelijkingen en cijfers centraal; hun onderzoek bleek uitermate technisch. Wel beseften ze hoe kosmologie en met name inzichten over een uitdijend heelal filosofisch uitdagend bleken. In dat opzicht hoeft het niet te verbazen dat wijsgeren – samen met wiskundigen – meteen interesse toonden in zowel de relativiteitstheorie als Lemaîtres oerknalhypothese.” (JD)

"Er is geen gemeenschappelijke visie meer in dit land. In mijn ogen is Macedonië een tragedie die wacht om te gebeuren", voorspelt Arsim Zekolli, voormalig diplomaat voor de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (foto: straatprotest in Macedonische hoofdstad Skopje). © TL

Politieke crisis in Macedonië houdt aan

Kleurenrevolutie tegen corruptie

Elke avond trekken duizenden betogers door de straten van de Macedonische hoofdstad, Skopje, en bekogelen de overheidsgebouwen met verfbommen. De Kleurenrevolutie ging haar achtste week in, zonder veel uitzicht op een einde van de politieke crisis. Sinds vorig jaar rommelt het in Macedonië.

TOON LAMBRECHTS / Het is een vertrouwd ritueel aan het worden: elke avond verzamelen enkele duizenden mensen niet ver van het centrale plein van de Macedonische hoofdstad, Skopje, met zijn gigantische beeld van Alexander de Grote. Die plek is symbolisch, want vlakbij ligt het kantoor van de speciale openbare aanklager, Katica Janeva, van wie wordt verwacht dat ze de corruptie van de Macedonische politiek blootlegt. De sfeer is uitgelaten en er klinkt muziek. Mensen beschilderen hun gezicht en er worden nog gauw nieuwe spandoeken geveerd. Dan zet de stoet zich in beweging voor de zoveelste mars door de straten van Skopje. Aangekomen bij het regeringsgebouw wordt er halt gehouden voor wat het handelsmerk van de protestbeweging is geworden: het bekogelen van overheidsgebouwen met verfbommen.

Met zelfgemaakte katapulten bestoken de betogers de zetel van de Macedonische regering. Telkens een projectiel uiteenspat op de gevel, klinkt er gejuich en de kreet "Boja, boja", "kleur" in het Macedonisch. Ook de vele standbeelden die de voorbije vijf jaar overal in Skopje werden neergepoot om de link met het Macedonië van de oudheid te benadrukken, krijgen een laagje verf, net als het justitiegebouw en het parlement. De Kleurenrevolutie maakt haar naam waar.

Ik protesteer

Biljana Ginova is er al van in het begin bij. Als burgeractiviste is ze nauw betrokken bij de Protestiram-beweging, die ontstond na de eerste

golf van protest in de lente van 2015. "Protestiram betekent zoveel als 'ik protesteer'. Dat is belangrijk, want Protestiram is geen formele organisatie, maar een horizontale burgerbeweging. Iedereen die mee betoogt, maakt er deel van uit", legt ze uit. "Hoe lang we dat nog volhouden, weet ik niet. Maar het belangrijkste is dat we er zijn. Macedonië was onderdeel van een sterk autocratisch systeem in de tijd van Joegoslavië. Die cultuur van zwijgen en de leider volgen, werd doorgegeven na de onafhankelijkheid. Dat verandert op dit eigenste moment, terwijl we door de straten wandelen."

Schandalen

Macedonië haalde vorig jaar het nieuws als tweede etappe voor de vluchtelingen op de Balkanroute. De politieke crisis die het land sinds 2015 in haar greep houdt, krijgt minder aandacht. Ondanks de latente spanningen tussen het Albanees en het Slavische deel van de bevolking leek Macedonië een baken van stabiliteit in de Balkan. Al sinds 2006 heeft de VMRO-DPMNE, de partij van voormalig premier Nikola Gruevski, de macht stevig in handen en niets leek zijn bewind in de weg te staan. Maar in februari 2015 kwam Zoran Zaev, leider van de sociaaldemocratische oppositiepartij SDSM, naar buiten met wat hij "information bombs" noemde en sindsdien rommelt het in het Balkanland. De bommen van Zaev bestonden uit transcripties en opnames van gesprekken tussen toenmalig premier Gruevski, leden van de geheime dienst en andere overheidsfiguren. Uit de gesprekken werd duidelijk dat de Macedonische

moest het kiessysteem hervormen. Ondertussen zou Janeva, de bijzondere openbare aanklager, de stal van de Macedonische politiek uitmesten. In ruil zou de oppositie stoppen met het publiceren van de getapte telefoongesprekken.

Controversiële amnestie

Het Przino-akkoord deed de rust weerkeren, maar was slechts een kort leven beschoren. De VMRO-DPMNE zette de oppositieleiden uit de regering en de verkiezingen werden uitgesteld. In april gooide president Gjorge Ivanov, lid van dezelfde partij als Gruevski, olie op het vuur door amnestie af te kondigen voor 54 individuen die betrokken waren bij allerlei schandalen. Daarmee zette hij de speciale openbare aanklager de facto buitenspel. Het protest laaide weer op en ging niet meer liggen. Ivanov heeft ondertussen de amnestie voor 22 mensen weer ingetrokken, maar het ongenoegen blijft.

Die amnestieverklaring was de druppel te veel, verduidelijkt Ginova. "Het laat zien dat Gruevski zich aan de macht vastklampt." Ginova is niet gerust in de uitkomst van de politieke crisis in haar land. "Veel mensen zijn gebonden aan de VMRO-DPMNE door het wijdverspreide cliëntelisme. Een partijkaart is een absolute voorwaarde voor een job in de publieke sector. Die mensen durven niet van zich te laten horen, wat ik volledig begrijp. Ik ben ook bang dat de burgers wennen aan alle schandalen en onthullingen. Dat zou een ramp zijn, want zo dreigt Macedonië af te glijden naar een nog autoritairder politiek systeem, genre dat van Erdogan in Turkije."

Schadelijk stilzwijgen

Ook Arsim Zekolli, voormalig diplomaat voor de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), is niet optimistisch. "Deze betogingen zijn een teken van wanhoop. Een autoritair regime als dat van Gruevski zal nooit baan ruimen voor wat verfbommen. En zelfs als de oppositie de verkiezingen zou winnen, dan gaat het louter om een transfer van de macht, niet om echte veranderingen. Het systeem dat hier de jongste 25 jaar is gegroeid, blijft intact."

"De geest van Joegoslavië is bewaard gebleven", vervolgt Zekolli. "De echte macht ligt bij de veiligheidsdiensten. Als dat systeem niet op de schop gaat, verandert er niets. Maar niemand die daarover spreekt, want dat raakt aan de bestaansreden van Macedonië: het bieden van een baken van stabiliteit in de regio. Toen Macedonië begin de jaren negentig de onafhankelijkheid verwierf, zag de internationale gemeenschap ons als de beste leerling van de klas. Maar die opinie is vastgeroest als het officiële beleid van de internationale gemeenschap. Alle problemen werden onder de mat geveegd. Ondertussen hebben de landen om ons heen vooruitgang geboekt, terwijl wij er alleen op achteruit zijn gegaan, net door die cultuur van stilzwijgen."

Meer EU, minder Europa

Zekolli is niet mals voor de rol van de internationale gemeenschap. Ze heeft volgens hem Macedonië niets goeds gebracht. "Het Westen weegt stabiliteit af tegen democratie. Ik vrees dat het opnieuw voor stabiliteit zal kiezen, wat betekent dat we eenzelfde beleid met andere gezichten zullen krijgen. Al wat Brussel doet, is ons hetzelfde medicijn blijven toedienen. Dat maakt dat hoe dichter we bij de EU komen, hoe minder Europees we worden. Minder vrijheid, minder Europees denken enzovoort. De onthullingen waren geen crisis, maar een kans. Vandaag, een jaar later, zitten we in een crisis en als er niets verandert, brengt morgen conflict. Er is geen gemeenschappelijke visie meer in dit land. In mijn ogen is Macedonië een tragedie die wacht om te gebeuren."

Biljana Ginova: "Het belangrijkste is dat we er zijn." © TL

overheid meer dan twintigduizend oppositieleiden, journalisten en andere burgers onder toezicht had geplaatst en een moord gepleegd door de veiligheidsdiensten, had toegedekt. Ook allerlei corruptieschandalen kwamen aan het licht.

Afgedwongen akkoord

Nu zijn de Macedoniërs wel wat gewend. Toch kwamen ze massaal op straat na de onthullingen van Zaev. De overheid reageerde met een hardhandig politieoptreden, wat nog meer protest uitlokte. Om de stabiliteit in Macedonië te bewaren, bracht Johannes Hahn, de EU-commissaris bevoegd voor Uitbreidingsonderhandelingen, de vier politieke fracties van het land samen rond de tafel. Na moeizame onderhandelingen kwam het tot een overeenkomst, het zogenaamde Przino-akkoord. Het bepaalde dat premier Gruevski plaats zou ruimen voor een regering van lopende zaken met leden van de oppositie. Die

Tevoorschijn spreken

PIET RAES / De mooiste boeken die ik heb gelezen, heb ik gelezen op aanraden van een vriend. "Dat boek moet je eens lezen." Een heel bijzonder "moeten" is dat. Het verwoordt een plicht, maar een die niet zwaar weegt. Er klinkt zoveel liefde en generositeit in zo'n aansporing dat je er vooral een beloftevolle uitnodiging in hoort. Twintig jaar geleden ontdekte ik, dankzij een goede vriend, de boeken van Graham Swift, auteur van *Waterland* en *Last orders*. Voor dat laatste boek, in het Nederlands verschenen als *Laatste ronde*, ontving Swift in 1996 de Man Booker Prize. Dit jaar verscheen van zijn hand *Mothering Sunday, a romance*. Welnu, dat boek moet je eens lezen. Zo spaarzaam als de bladzijden zijn, zo rijk is de leeservaring.

Taal en tijd

Moeders Zondag, een romance – zo luidt de Nederlandse vertaling – vertelt een verhaal dat op zich niet zo bijzonder is. Er zijn enkele klassieke ingrediënten: een passionele affaire, een

tragische gebeurtenis, een onverwachte wending. De echte krachttoer van het boek ligt in de wijze waarop Swift aan de hand van de beschrijving van een dag, moeders zondag 30 maart 1924, het leven van het hoofdpersonage, het dienstmeisje Jane, aan het licht brengt. Swift speelt meesterlijk met taal en tijd.

Flashback en flashforward

Naar het einde van het boek leidt dat ingenieuze spel van flashback en flashforward naar enkele erg mooie gedachten over taal en werkelijkheid. "Een woord was geen ding, nee. Een ding was geen woord. Maar op een of andere manier waren die twee – dingen – aan elkaar gekoppeld. Was alles dan nog maar één groot verzinself? Woorden waren als een onzichtbare huid die al het bestaande omhulde en er realiteit aan verleende. Toch kon je niet zeggen dat de wereld er niet zou zijn, niet werkelijk zou bestaan als je de woorden afschafte. In het beste geval

leek het erop dat de dingen de woorden kunnen heiligen die hen van elkaar onderscheiden, en dat woorden alles kunnen heiligen."

Meer dan label

Een woord kan een realiteit heiligen, schrijft Swift. En profaneren, denk ik erbij. In elk geval is een woord zoveel meer dan een label dat je op een ding kleeft. Woorden hebben een kracht.

“Woord kan realiteit heiligen.”

Ze kunnen, als het goede woorden zijn, een realiteit in het leven roepen. Ze kunnen ook, als ze hol en betekenisloos zijn, de band met de realiteit verliezen. Maar het klopt, de "koppeling" tussen woord en ding kan er ook een zijn van hei-

liging. Als een woord de realiteit heiligt, zoals in een belofte, dan brengt het een werkelijkheid aan het licht. Het is dezelfde kracht die je in een goed gedicht ontdekt. De dichter zet woorden bijeen waardoor je als lezer die dingen pas echt gaat zien. "Tevoorschijn spreken", zo noemt Willem Jan Otten de kracht van de dichterlijke verbeelding.

De woorden en de dingen. Daarover gaat het boek van Swift. Geen christen is ongevoelig voor de koppeling ertussen. "Tevoorschijn spreken" is wat God doet op de eerste bladzijden van de Bijbel. De mens Zacheüs heiligen, is wat Jezus doet als Hij hem aanspreekt om Hem thuis te ontvangen. Ook daar is sprake van moeten, een uitnodiging, in alle vriendschap. 11

BIO Filosoof **Piet Raes**, auteur van verschillende boeken, is educatief medewerker van het Centrum voor Christelijk Vormingswerk in het bisdom Gent.

Zelfbewuste identiteit tegenover grote buurlanden

TEKSTEN: EMMANUEL VAN LIERDE / Polen trekt dit jaar de aandacht naar zich toe. In Krakau vinden van 26 tot 31 juli de Wereldjongerendagen (WJD) plaats in aanwezigheid van paus Franciscus. Zusterstad Wrocław – in Duitse tijden Breslau – mag dit jaar de titels dragen van culturele hoofd-

stad van Europa en UNESCO wereldboekenstad. Maar er is ook negatieve aandacht door de ruk naar rechts in de politiek. *Tertio* trok op verkenning naar het land dat, geprangd tussen het protestantse Duitsland en het orthodoxe Rusland, een sterke katholieke identiteit ontwikkelde.

Nationaal, katholiek en solidair ethos domineren

“Wil je de politiek en cultuur van Polen begrijpen, dan liggen de sleutels daarvoor in het nationale, het katholieke en het solidaire ethos. Dat driespan kwam van-uit onze geschiedenis tot stand”, stelt politiek filosoof Dariusz Dańkowski.

Even buiten Krakau's groene gordel die herinnert aan de historische stadsmuren, ligt in de Copernicusstraat de jonge jezuïetenuniversiteit Ignatianum. “Tijdens het communisme mochten de jezuïeten geen onderwijs verstrekken. Ze stonden alleen in voor de opleiding van eigen religieuzen. Na de val van het communisme wensten leken religieus te worden geschoold. Pas toen begonnen de jezuïeten in Krakau met een godsdienst-instituut, vooral bedoeld voor toekomstige godsdienstleerkrachten. Het groeide uit tot een privé-universiteit met meer dan drieduizend studenten. Tot ons aanbod behoren filosofie, pedagogiek, psychologie, politieke wetenschappen, cultuurwetenschappen, sociaal werk, Engelse taalkunde en journalistiek”, vertelt Dariusz Dańkowski (1967).

Sociale leer

Na zijn rechtenstudies in Poznań trad hij in 1992 in bij de jezuïeten en legde zich in Chicago toe op sociale ethiek en politieke filosofie. Naast bedrijfsethiek en politieke filosofie doceert hij een vak over de sociale leer van de kerk. “Polen kende geen ondergrondse kerk tijdens het communisme. De kerk kon normaal functioneren en was zichtbaar aanwezig in de samenleving. Vooral met pastorale brieven mengden de bisschoppen zich in het publieke debat. Preken werden niet gecensureerd en waren het middel om aan te geven hoe de kerk van mening verschilde met de communisten. Er was een duidelijke vijand. Het leidde tot een sterke reflectie over men-

selijke waardigheid, democratie en mensenrechten. In die zin deed de sociale leer van de kerk het toen goed in Polen”, legt de jezuïet uit.

Middenklasse

“Nu, 25 jaar later, beleven we meer uitdagende tijden als kerk. Het is moeilijker in te spelen op de tekenen van de tijd, een intellectuele synthese te bieden en heldere boodschappen uit te dragen. Er is nood aan een ethische en religieuze vorming van de middenklasse en de bedrijfsleiders. De secularisatie verloopt traag in Polen. De katholieke traditie wordt niet bestreden of betwijfeld en de burgers aanvaarden de sterke rol van de kerk in de publieke ruimte. Het enige wat ze niet verdragen, is dat de kerk zich inmengt met concrete partijpolitiek of stemadvies geeft. De bisschoppen hebben daarin hun les al geleerd en wijzen alleen op het algemeen welzijn. De enige die zich wel inmengt, is *Radio Marija*. Velen storen zich daaraan, anderen zijn echte fans die tot de familie van de zender willen behoren. Die radio is een luide, conservatieve stem”, zegt Dańkowski.

Verdrukking

De politieke filosoof leest meerdere buitenlandse kranten en is er zich van bewust dat velen de wenkbrauwen fronsen over de rechtse koers van de regerende PiS-partij (Recht en Rechtvaardigheid). “Die is maar te begrijpen vanuit onze geschiedenis. Van 1795 tot 1914 bestond er geen onafhankelijk Polen op de landkaart van Europa. Toen we ein-

delijk zelfstandig waren, volgden twee wereldoorlogen en het communisme. Geen vrijheid, maar steeds weer verdrukking en isolering van de rest van de wereld achter het IJzeren Gordijn leidden tot een slachtofferschap. Vasthouden aan de eigen waarden en morele superioriteit zouden redding brengen. Het Poolse messianisme ontstond, de overtuiging dat God een plan had met ons lijdende land. Dat Karol Wojtyła tot paus werd gekozen, leek daarvan de bevestiging. Religie werd patriottisme en omgekeerd. Je ziet dat tot op vandaag. Je hoort hetzelfde jargon bij preken en politieke meetings. *United, we stand*”, stelt Dańkowski.

“Het krachtige katholieke geloof ontstond ook als verzet tegen het orthodoxe Rusland en het protestantse Duitsland. Het betreft vooral een volksgeloof. De sterkhouders van de kerk zijn niet de universiteiten en de intellectuelen. Gewone dorpspastoors dragen de Poolse kerk. Er zijn niet zoveel leken actief. Toch zou ik niet van klerikalisme gewagen. Veel priesters zijn sociaal en pastoraal bewogen en staan dicht bij de mensen. Dat sociale dook ook op in de vakbond *Solidarność*. Het driespan van het nationale, het katholieke en het solidaire kenmerkt Polen en dat zit heel diep.”

Trauma's

De jezuïet wijst nogmaals op het traumagevoel door de lange onderdrukking. “Daardoor zijn de Polen tegen alle macht van buitenaf: tegen Moskou, Berlijn en Brussel. Dat zijn de nieuwe onderdrukkers, die ons opnieuw tot slachtoffer maken. Door het verleden tolereren we niet dat iemand tussenkomt in onze politiek. Aan de ene kant zijn we gericht op Europa, aan de andere kant hebben

we schrik van de EU als supermacht. Tegelijk verdraagt Polen geen culturele verschillen meer door die geschiedenis. Vergeet niet dat jullie al meer dan vijftig jaar betrokken zijn in het Europese project, terwijl Polen pas twee decennia meedoet. Veel Polen gingen nooit op reis en zijn nu geschokt door de diversiteit in Europa en door vaak ethisch liberale wetten van abortus tot homohuwelijk. Voeg daar de angst voor de grote uitdagingen van onze tijd aan toe: de vluchtelingencrisis, het terrorisme, de financieel-economische crisis, de demografische crisis – Polen vergriest doordat jongeren naar het buitenland trokken –, de oorlog in Oekraïne en de klimaatverandering. Populistische politici spinnen garen bij al die soorten angst en zetten zich af tegen het seculiere en materialistische Westen dat onze waarden bedreigt”, vertelt Dańkowski.

Dariusz Dańkowski: “Religie werd patriottisme en omgekeerd. Je ziet dat tot op vandaag.”

Twee bijkomende trauma's uit de recente geschiedenis tekenen de Polen: de dood van hun paus in 2005 en de vliegtuigramp van 2010 waarbij president Lech Kaczyński en tientallen politieke en geestelijke leiders om het leven kwamen in het Russische Smolensk, op weg naar de herdenking van een ander drama: het bloedbad van Katyn waarbij zo'n 22.000 Poolse intellectuelen in 1940 door de Sovjets werden vermoord. Kaczyński's tweelingsbroer Jarosław, de voorzitter van Recht en Rechtvaardigheid, voert sinds de dood van zijn broer volgens velen een “wraakpolitiek”. “We hebben nood aan een meer verantwoord leiderschap dat traditie en vernieuwing verzoent, dat de angsten niet versterkt, maar ons de toekomst kan inloodsen”, reageert de jezuïet.

Gastvrijheid

“De PiS-partij kwam democratisch aan de macht. We hebben een legitieme regering. Maar als jurist stoort het me dat ze ingaat tegen de scheiding der machten en de verworven rechten”, vervolgt Dańkowski, doelend op de inperking van de bevoegdheid en de samenstelling met regeringsgetrouwe rechters van het Grondwettelijk Hof, en de omstreden mediawet. “Er is meer politiek debat nodig, maar helaas kent de Poolse politiek geen echte oppositie.” Hij eindigt hoopvol. “De Wereldjongerendagen kunnen een ander gelaat van Polen laten zien: dat van de gastvrijheid en de openheid. Jongeren uit alle landen delen op zo'n moment zonder angst, in groot vertrouwen, hun geloof en ervaringen met elkaar. Het wekt de positieve energie die we nodig hebben.” “Gast in huis, God in huis”, is in Polen geen loos spreekwoord. ■

“De katholieke traditie wordt niet bestreden of betwijfeld en de burgers aanvaarden de sterke rol van de kerk in de publieke ruimte. Het enige wat ze niet verdragen, is dat de kerk zich inmengt met concrete partijpolitiek of stemadvies geeft”, verduidelijkt Dariusz Dańkowski.

Ontdek verborgen parel aan Poolse kroon

Het herdenkingsmonument *Sisyphus* verwijst naar het onmogelijke verzetswerk destijds van de oppositiebeweging tegen het communisme. © EVL

Toeristen die naar Polen trekken, bezoeken vooral de hoofdstad Warschau en de steden Krakau en Gdańsk. Ze denken niet meteen aan de vierde grootste stad: Wrocław. Nochtans loont het voormalige Breslau beslist de moeite. Nu de stad als eerste tegelijk de titels draagt van culturele hoofdstad van Europa en UNESCO wereldboekenstad, dient zich het ideale moment aan om er heen te gaan.

Wrocław, de hoofdstad van Nedersilezië, was een Hanzestad. Haar geschiedenis reikt terug tot het jaar 800, toen er een burcht werd gebouwd. Afwisselend heersten er Poolse, Boheemse, Oostenrijks-Hongaarse en Pruisische koningen en her-

togen. Al die machthebbers lieten er hun sporen na en gelukkig houdt Wrocław die rijkdom in ere. Ook monumenten en gebouwen van het Duitse Breslau of het communistische tijdperk worden gerestaureerd en lokale kranten besteden de no-

dige aandacht aan verhalen uit het stadsverleden. Een Duits topbouwwerk is zeker de *Jahrhunderthalle* van architect Max Berg. Honderd jaar na de overwinning van de Pruisen op Napoleon werd die expohal in 1913 voor de werldeutonensteling geopend. Vandaag prijkt die "kathedraal van de democratie" op de UNESCO-lijst van werelderfgoed omdat het toen de grootste betonconstructie – 65 meter diameter en 42 meter hoog – zonder dragende pijlers was. Het cultuurcentrum laat een eeuw na de bouw nog altijd een hoogst moderne en imposante indruk na.

Bevraagde identiteit

De Duitse bewoners zouden aan het einde van de Tweede Wereldoorlog wegvluchten uit hun Breslau. Polen uit het oosten, die daar door de Sovjets werden verdreven, belandden in Wrocław. Die nieuwe inwoners moesten zich de stad eigenmaken en worstelden als migranten met hun identiteit. Die zoektocht naar een eigenheid blijkt nog aan de gang. Niet toevallig opende in de culturele hoofdstad – een titel die Wrocław deelt met het Spaanse San Sebastián – en de wereldboekenstad een museum gewijd aan het nationale epos van Polen, *Pan Tadeusz*, en zijn auteur Adam Mickiewicz (1798-1855). Wat Shakespeare voor de Britten is of Dante voor de Italianen, dat is Mickiewicz voor de Polen. Omdat zijn romantische dichtwerk bukt van de Poolse geschiedenis, traditie en cultuur, maakt het een vreemde indruk op wie geen Pool is en daardoor is dat literaire meesterwerk nauwelijks bekend buiten Polen.

Nazi-Duitsland en Sovjet-Rusland

Pan Tadeusz kwam tot stand op het moment dat het land zijn onafhankelijkheid verloor. De auteur schreef het epos trouwens in Parijs. Zijn werk drukt de hoop uit dat Polen weer onafhankelijk wordt, een droom die lang op vervulling moest wachten, maar daardoor steeds sterker werd gekoesterd. Vanuit diezelfde zoektocht naar identiteit, maar voor een buitenstaander hoogst bevreemdend, volgt op het fraaie tentoonstellingsparcours rond *Pan Tadeusz* de grimmige expositie *Mission: Poland*, de geschiedenis van Polen in de twintigste eeuw. Het brengt de vrijheidsstrijd in beeld tegen nazi-Duitsland en Sovjet-Rusland.

Monocultuur

Het Europees voetbalkampioenschap in 2012 en de huidige cultuurtitels gaven Wrocław de kans te investeren in infrastructuur: van een nieuwe luchthaven en wegen, over sportcomplexen en een indrukwekkend *Afrykarium* in de oudste zoo van Polen, tot een majestueus concertgebouw. Daardoor ontpopte Wrocław zich tot een ambitieuze, moderne en boeiende stad. Ondanks de stedelijke dynamiek en rijkdom dient het gezegd dat deze provinciehoofdstad net zoals de rest van Polen nu veel minder pluriform is dan voor de Tweede Wereldoorlog. Door de Holocaust verdween de omvangrijke joodse gemeenschap en ook na de oorlog volgden etnische zuiveringen van Duitsers, protestantse Polen en Oekraïners. Daardoor rest alleen nog een rooms-katholieke en etnisch-Poolse monocultuur. Dat Wrocław ooit multicultureler was, blijkt vooral uit de wijk met "vier tempels". Naast een katholieke, lutherse en orthodoxe kerk tref je er een synagoge aan. Vooral scholen bezoeken die vier tempels en de wijk promoot het wederzijdse respect en de interreligieuze dialoog.

1.050 jaar doop van Polen

Gelegen aan de rivier de Oder ontstond Wrocław op twaalf eilanden en door de vele bruggen doeken vaak vergelijkingen met Venetië op. Rond het jaar 1000 moet er al een beduidende stad

Land van heiligen ademt barmhartigheid

"Zalig de barmhartigen want ze zullen barmhartigheid ondervinden" (Matteüs 5, 7) is in dit jubeljaar het thema van de 31ste Wereldjongerendagen (WJD). Tegelijk gaat de aandacht naar twee Poolse grootmeesters in het mededogen: mystica Faustina Kowalska (1905-1938) en paus Johannes Paulus II. *Tertio* sprak met zijn privésecretaris, kardinaal Stanisław Dziwisz (1939). Als aartsbisschop van Krakau is hij de gastheer van de WJD.

Krakau is de stad waar Karol Wojtyła in 1946 in alle stilte tot priester werd gewijd in de kapel van het aartsbisschoppelijke paleis en waar hij eerst hulpbisschop was vanaf 1958 en daarna aartsbisschop vanaf 1963 tot zijn pausverkiezing in 1978.

Stanisław Dziwisz ziet in de WJD kansen voor de ontmoeting tussen Oost en West.

Hij bedacht de WJD en is er de patroon van. Het begon kleinschalig in 1984 en '85 door jongeren op Palmzondag in Rome uit te nodigen. Vanaf 1986 waren jongeren uit de hele wereld welkom. De WJD waren geboren. Om de twee of drie jaar worden ze nu eens in en dan weer buiten Europa gehouden. In de jaren ertussen verzamelen jongeren op Palmzondag in hun thuisland. In zekere zin komen de WJD in Krakau een beetje thuis, in het land en de stad van hun stichter.

Herder voor jongeren

"Paus Johannes Paulus II zag de toekomst door de ogen van de jongeren en besefte terdege dat zij de toekomst van de kerk zijn", getuigt kardinaal Stanisław Dziwisz in zijn statige paleis. "Hij kende de jongeren en hun streven naar het goede, het ware en het schone. De kerk moet hen de weg daar naartoe tonen en hun vragen beantwoorden zodat ze uitgroeien tot goede mensen die de juiste weg kiezen. Johannes Paulus II deed dat en hield hen Christus voor, de weg, de waarheid en het leven. Hij was zijn le-

Krakau is de stad van de Poolse koningen. Getuige daarvan is de Wavelburcht. © EVL

ven lang een herder voor de jongeren; ze velden dat aan en vertrouwen hem daardoor. De WJD zijn een prachtig initiatief. Ze brengen zoveel goeds voor de hele kerk en voor de wereld."

De aartsbisschop van Krakau ziet in deze editie kansen voor de ontmoeting tussen Oost en West. "Na 1989 namen jongeren uit Oekraïne, Wit-Rusland en Rusland voor het eerst deel aan de WJD in Częstochowa in 1991. We hopen dat ze ook nu uit de orthodoxe buurlanden de weg naar Krakau vinden en er vriendschap tussen Oost en West kan

groeien. Jongeren kunnen en willen een vredes- en vreugdeboodschap in de wereld uitdragen."

Aanstekelijk

Krakau is tevens de hoofdstad van barmhartigheid, vervolgt Dziwisz. "Jezus gaf in deze stad zijn boodschap van mededogen te kennen aan zuster Faustina. Van hieruit zou het vuur van de barmhartigheid zich over de hele wereld verspreiden en dat klopt. Op haar aanwijzingen werd een schilderij van de Goddelijke Barmhartigheid gemaakt dat al snel populair werd in Polen en erbuiten.

geweest zijn, want een van de eerste drie Poolse bisschopszetels werd er gevestigd. In 966 huwde de eerste koning van Polen, Mieszko I, met Dobrawa, de dochter van zijn Boheemse en rooms-katholieke rivaal Boleslaw, en besloot zich te laten dopen. Zo trad Polen toe tot het westerse christendom, maar behield tevens zijn Slavische identiteit; een politieke zet van de koning die tot op vandaag Polen typeert: voluit bij West-Europa willen horen, zich afgrenzen van het oosten en tegelijk het hoofd bieden aan Duitse machtsaanspraken. Dit jaar viert de kerk uitgebreid de 1.050ste verjaardag van die "doop van Polen". Onder het communisme was een jubileum een halve eeuw geleden niet mogelijk.

"Klein Vaticaan"

De oprichting van het bisdom maakte dat het centrale eiland met de burcht te klein werd. De vorst besloot een groter eiland te betrekken terwijl het oorspronkelijke stadsmidden voortaan volledig aan de kerk toebehoorde. Met de kathedraal en vijf kerken, het bisschoppelijke paleis en de diensten van het bisdom, het priesterseminarie en een theologiefaculteit zo dicht bij elkaar, kreeg dat kleine eiland terecht de naam "Klein Vaticaan". Je treft er ook sporen aan van het pausbezoek in 1997, toen Johannes Paulus II er het eucharistische congres bijwoonde.

Edith Stein

Onder anderen theoloog Friedrich Schlegel, Europees patroonheilige Edith Stein, predikant Dietrich Bonhoeffer en kardinaal Joachim Meisner, emeritus aartsbisschop van Keulen, werden in Breslau geboren. Plekken die aan hen herinneren, zijn niet meteen toeristische trekpleisters, maar voor gelovigen lonen ook die verborgen parels de moeite om te bezoeken. Een replica van Bonhoeffers gedenkmonument in Berlijn prijkt op het plein aan de Sint-Elisabethkerk. Aan zijn geboortehuis herinnert alleen een bescheiden gedenkplaat aan de protestantse dominee. Het huis van de familie Stein daarentegen herbergt een studiecentrum, het Edith Stein Genootschap

Met de kathedraal en vijf kerken, het bisschoppelijke paleis en de diensten van het bisdom, het priesterseminarie en een theologiefaculteit zo dicht bij elkaar, kreeg het eiland terecht de naam "Klein Vaticaan". © RR

en een museum ter ere van de joodse filosoof die zich tot het katholicisme bekeerde en intrad bij de karmelietessen. Zuster Teresa Benedicta van het Kruis werd om haar joodse herkomst toch opgepakt en stierf in 1942 in Auschwitz.

Kabouters

Een spelerei tot slot: eveneens wat verborgen, maar prominent aanwezig en alom gezocht door de toeristen zijn de honderden kabouters die sinds 2001 overal in Wrocław opduiken. Ze

herinneren aan de actiegroep Oranje Alternatief, die inspiratie putte uit de Nederlandse provo- en kabouterbeweging. Omdat oppositie voeren tegen het communisme zo goed als onmogelijk was, begonnen kunstenaars en jongeren vanaf 1982 overal in de stad kabouters te schilderen die anticommunistische leuzen riepen en de wat bravere acties van vakbond Solidarność kracht moesten bijzetten. Tegen het rode communisme tooiden ze hun dwergen in oranje plunjes. De stad plaatste het herdenkingsmonument Sisy-

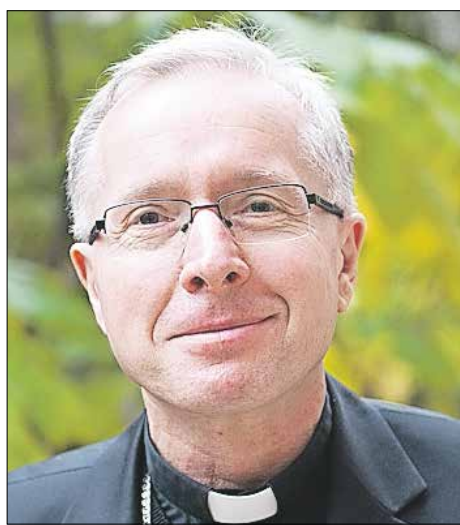
phus waarbij de ene kabouter de steen voortduwt en de andere hem tracht tegen te houden. Het verwijst naar het onmogelijke verzetswerk van de oppositiebeweging. Sindsdien begonnen burgers spontaan overal beeldjes te plaatsen van deze kleine rebellen tegen het establishment. III

Deze reportage kwam tot stand in samenwerking met het Pools Informatiebureau voor Toerisme. www.polen.travel en www.wroclaw2016.pl

De zieners inspireerde Johannes Paulus II voor zijn encycliek *Dives in misericordia* en voor het uitroepen van de barmhartigheidszondag, telkens de week na Pasen. Nu hebben we een jubeljaar waardoor de barmhartigheid wereldwijd doordringt. Ik hoop dat jongeren door de WJD aanstekers van de barmhartigheid worden zodat ze het vuur van mededogen, vrede, verzoening en solidariteit bij hen thuis en in hun parochies kunnen aansteken. In het voetspoor van Faustina en onze Poolse paus kunnen de jongeren eveneens apostelen van de barmhartigheid worden. Europa en de hele wereld hebben er zo'n nood aan, aan verzoening en vrede, aan mededogen en solidariteit."

Armen en verdrukten

De kardinaal wijst erop dat de geschiedenis van Krakau bulkt van de heiligen. "Zij hebben de stad grootgemaakt. In elke kerk vind je relieken of graven van heiligen. Eén voor één zijn ze een teken van barmhartigheid geweest, vooral voor de armsten en de verdrukten. Ik kan ze niet allemaal opnoemen, maar toch enkele. Koningin Hedwig van Polen stichtte eind veertiende eeuw kloosters, het bisdom Vilnius en de theologiefaculteit in Krakau. Bovenal nam ze het op voor de armen. Albert Chmielowski was een kunstenaar, maar hij stopte met schilderen, werd broeder, stichtte congregaties en zorgde voor de daklozen en de bedelaars. Wojtyła, die aanvankelijk dichter wou worden, spiegelde zich aan hem (in 1950 schreef Wojtyła het theaterstuk "Broedervan onze God" over de heilige Albert, nvdr) en verkoos eveneens zijn roeping boven het kunstenaarschap. Het lijstje heiligen is eindeloos. Hopelijk nemen de jongeren iets van hun solidaire geest mee naar huis."

Janusz Stepnowski: "In Polen primeert een traditionele volkskerk."

Johannes Paulus II

Na het interview volgt een rondleiding in het aartsbisschoppelijke paleis. Net als in veel Poolse kerken prijkt in de kapel een portret en een reliek met bloed van paus Johannes Paulus II. Boven de toegangspoort van het paleis bevindt zich ook het beroemde venster met zijn foto. Het is de plek van waaruit Wojtyła als aartsbisschop en bij zijn pausbezoeken de jongeren toesprak. Ook nu zal paus Franciscus de jongeren – ten minste twee miljoen worden er voor de WJD verwacht – vanop die plek toespreken. "Ik voel de aanwezigheid van Johannes Paulus II nog altijd zeer sterk, soms bijna fysiek. Net als velen blijf ik in gebed met hem verbonden. Hij was en is een genade voor onze kerk en voor de wereld", besluit Dziwisz, die bijna veertig jaar als privésecretaris aan de zijde van Wojtyła stond.

Stad van koningen en kerken

Krakau is de stad van de Poolse koningen. Getuige daarvan is de Wavelburcht waar tevens de kathedraal van Krakau is gevestigd. Je vindt er de koninklijke praalgraven en ook de verongelukte president Lech Kaczyński werd er in de crypte met zijn echtgenote bijgezet. Naast de bisschopskerk ligt Krakau bezaaid met grotere en kleinere gebedshuizen. Zeker de Mariabasiliek met de beroemde houten altaarpolyptiek van Veit Stoß verdient een bezoek. Op het marktplein met de lakenhal prijkt naast die gotische basiliek nog een oudere romaanse kerk, toegewijd aan de heilige Adalbert. Ook de franciscanen en de dominicanen verrijkten de historische binnenstad met hun gotische kerken. Krakau was eertijds de hoofdstad van Polen, nu is het dat van Kleinpolen of Małopolska. In die provincie bevinden zich naast meerdere bedevaartsoorden (zie blz. 10) een unieke route van houten kerkjes die UNESCO-werelderfgoed zijn, en het geboortedorp van Johannes Paulus II, Wadowice. Het museum over het leven van Wojtyła in zijn geboortehuis is een aanrader. Bijzonder zijn ook de ondergrondse kapellen in de Wieliczka-zoutmijn, even buiten Krakau. De reliëfbeelden en het kerkmeubilair uit zout gehouwen, ogen indrukwekkend.

www.krakow.pl en www.visitmalopolska.pl

Lokale cultuur

Wanneer zijn confrater Janusz Stepnowski het pad van *Tertio* toevallig kruist, zegt hij: "De WJD zijn ook altijd een ontmoeting met een plaatselijke cultuur en lokale kerkgemeenschap. Vooral het voorprogramma en het verblijf bij de gastgezinnen in de 41 bisdommen van Polen bieden daartoe kansen. Bij de vorige editie in Brazilië hoorde een uitbundig geloof. In Polen primeert een traditionele volkskerk met een grote Mariadevotie en een sterke heiligenverering. Dat zal een ander kerkbeeld opleveren, maar het geloof verbindt de jongeren uit de hele wereld. Ze zullen zeker hartelijk en gastvrij worden ontvangen", stelt de bisschop van Łomża in de noordoostelijke uithoek van Polen.

Jongeren trokken weg

De vergrijzing van die regio baart hem zorgen. "Op zoek naar werk of een beter leven trokken onze jongeren weg. We moesten eerst lagere, dan middelbare scholen sluiten en misschien straks de universiteit. We missen jonge mensen. Daarom hamert de kerk op de bereidheid vluchtelingen op te vangen, zeker de christenen die uit het Midden-Oosten of Oekraïne wegtrekken. Ze kunnen zuurstof binnenbrengen in onze oudere gemeenschappen", vindt Stepnowski. III

www.krakau2016.com en www.krakau2016.be

Auschwitz toont wereld zonder barmhartigheid

(Vlnr) Linde Colman, Fien Van Liedekerke, Anisa Allard en Jade Maes waren danig onder de indruk van hun bezoek aan het concentratiekamp Auschwitz-Birkenau. © EVL

Paus Franciscus gaat op 29 juli, zoals zijn twee voorgangers bij hun bezoek aan Krakau, naar Auschwitz, de iconische plek van een wereld zonder barmhartigheid. Hij ontmoet er overlevenden en joden, maar bidt ook aan de executiemuur en de nabijgelegen cel van pater Maximiliaan Kolbe. De conventueel gaf in 1941 zijn leven om dat van een gehuwde medegevangene en vader te redden.

"Waar was God? Waarom zweeg Hij?" Het zijn vragen die Johannes Paulus II in 1979 en Benedictus XVI in 2006 stelden in Auschwitz en tijdens hun bezoek aan Yad Vashem in Jeruzalem. Die laatste locatie bezocht Franciscus in 2014. Hij merkte er op: "Adam, ik herken je niet langer. Mens, wie ben je geworden? Tot welke horror ben je in staat?" Gegarandeerd dat hij ook in Auschwitz de mens

bevraagt en er tegelijk in dit jubeljaar wijst op de nood aan barmhartigheid als tegenbeeld voor dat oord zonder God en genade.

Schindler's List

Niet alleen pausen kunnen niet aan Auschwitz-Birkenau voorbijgaan. Eigenlijk behoort iedereen die Krakau aandoet, de concentratie- en vernietigingskampen in de gemeente Oświęcim te bezoeken. Je bereidt je daar best op voor. Dat kan door films over de Jodenvervolgung zoals *La vita è bella* of *The Pianist* te bekijken. Het kan ook door vooraf in Krakau de joodse wijk Kazimierz, het getto en de tentoonstelling over de nazibezetting van de Poolse stad in de voormalige emailfabriek van Oskar Schindler – na het succes van de film *Schindler's List* werd de fabriek een museum – te bezoeken.

Stapels schoenen en haar

Dat deden onlangs ook zeventig laatstejaars van het Atheneum Dendermonde. *Tertio* sprak met vier van hen. "Het is bijzonder aangrijpend die plekken te betreden waar anderhalf miljoen mensen stierven en te beseffen wat daar gebeurde: die grootschalige vernietiging van mensen", zegt Jade Maes. "We kregen hierover les, maar je kunt het moeilijk geloven. Tot je die stapels schoenen van slachtoffers of dat menselijke haar ziet liggen, dan wordt het plots zeer reëel", vult Anisa Allard aan. "Mij pakte vooral de foto van een moeder met haar kinderen, op weg naar de gaskamer. Die foto is een paar ogenblikken voor hun dood genomen. Pure waanzin. En dat afgeknipte haar van de vrouwen; zo vernederend, zo respectloos. Je bent geen persoon meer", vindt Fien Van Liedekerke.

Vluchtelingen

"Een jongen op de foto was even oud als wij. Alle leeftijden tref je aan. Het konden dus ook wij geweest zijn", stelt Allard. "Door het bezoek bedach-

ten we dat dit ook vandaag kan gebeuren: verregaande discriminatie en ontmenselijking. Denk aan de vluchtelingen. Ze kunnen snel worden gestigmatiseerd. Ook wat Islamitische Staat doet, kwam in me op", getuigt Linde Colman. "Iemand verdedigt zo'n waanzinnig idee en anderen volgen. Dat kan altijd gebeuren. Massapsychose. Daar moeten we waakzaam voor blijven", zucht Maes.

Zes vernietigingskampen

Alle vernietigingskampen van het *Dritte Reich* lagen op Pools grondgebied. De verklaring daarvoor is eenvoudig: tachtig procent van de Europese joden woonde destijds in Polen en was het aangewezen hun *Endlösung* in de nabijheid uit te voeren. Net als Auschwitz-Birkenau zijn de vijf andere kampen – Treblinka, Sobibor, Majdanek, Chelmo en Bełżec – nu gedenkplaatsen.

visit.auschwitz.org en www.mhk.pl

Dodencel van pater Maximiliaan Kolbe. © EVL

Bedevaartsoorden versterken ook nationale eenheid

Zoals zovele pelgrims bezoekt paus Franciscus in Polen de Zwarte Madonna van Częstochowa – de WJD vonden er in 1991 plaats. Hij viert er op 28 juli de 1.050ste verjaardag van het doopsel van Polen. Het heiligdom van de barmhartigheid in Łagiewniki staat op zijn agenda voor zaterdag 30 juli.

Wie wil weten hoe sterk de Poolse Mariadevotie is, moet het klooster van Jasna Góra (Lichte Berg) in Częstochowa bezoeken. Zelfs op een doorde-weekse ochtend schuiven honderden mensen aan om de icoon van de Zwarte Madonna te zien. Ex-

tra aanlokkelijk is het moment rond het middaguur waarop het beeld plechtig wordt bedekt en zo wat een uur later weer wordt onthuld. "Het is hier alle dagen zo aanschuiven", bevestigt gastheer en gids Roman Kastelik. "Jaarlijks bezoeken miljoen-

nen pelgrims Częstochowa, ofwel met de landelijke bedevaarten, ofwel met hun parochie, school, bedrijf of vereniging. Ook tienduizenden jongeren komen vaak te voet hierheen om te bidden voor hun studies en hun toekomst." De miraculeuze icoon van Maria met het Jezuskind bevindt zich al sinds 1382 in het klooster en speelde geregeld een bevrijdende rol in de Poolse geschiedenis, bijvoorbeeld in het verzet tegen de "Zweedse zondvloed" of invasie in 1655. Telkens profileerde de katholieke natie zich tegen de protestanten, eerst uit Zweden, later uit Pruisen, en zo kreeg de Madonna de titel van "Koningin van Polen". Johannes Paulus II plaatste zijn pontificaat onder haar bescherming met het motto: *Totus Tuus*, Geheel de uwe.

Calvarieberg

Nochtans had Karol Wojtyła een nog grotere verering voor een gelijkaardige Maria-icoon: die van Kalwaria, het tweede grootste bedevaartsoord van Polen, vlakbij zijn geboorteplaats Wadowice. Naast het Madonnabeeld staat het bernardijnenklooster bekend voor de grootschalige passiespelen die er op Goede Vrijdag plaatsvinden. Daartoe is een levensgrote calvarieberg aangelegd. Het jaar door gaan pelgrims er de lijdensweg van Jezus van Jeruzalem naar de calvarieberg. Naast die kruisweg langs 28 staties kun je er in de omgekeerde richting ook een lijdensweg van Maria afleggen. Op 15 augustus verbeeldt een processie in Kalwaria de begrafenis van Maria.

Het lijstje bedevaartsoorden in Kleinpolen is bijna eindeloos. Zeker nog te vermelden is het heiligdom van de goddelijke barmhartigheid in Łagiewniki, 7,5 kilometer buiten Krakau. Daar bevindt zich het klooster waar zuster Faustina leefde. De steeds grotere populariteit van de heilige en het op haar aansturen ontworpen schilderij van de goddelijke barmhartigheid noopten tot uitbreiding, waardoor er in 2002 een gigantische, moderne basiliek bijkwam. In de crypte daarvan bevinden zich meerdere nationale kapellen voor landen die een bijzondere verering hebben voor zuster Faustina en de goddelijke barmhartigheid. Door de band tussen de zienares en paus Johannes Paulus II kwam er de voorbije jaren nog een indrukwekkend heiligdom bij ter ere van de Poolse paus. Kardinaal Stanisław Dziwisz legde in juni 2011 de eerste steen. Vandaag tonen de bronzen kerkdeuren op basis van de titels van zijn encyclieken en exhortaties fragmenten uit het leven van Johannes Paulus II. Ook talrijke mozaïeken brengen tafereel uit het leven van Wojtyła en zijn heiligverklaring in herinnering. Het bedevaartsoord herbergt bovendien meerdere relieken zoals de bebloede soutane die de sporen draagt van de aanslag van Mehmet Ali Ağca van 13 mei 1981. In een later stadium worden aan dat heiligdom een museum, een retraitehuis en een studiecentrum gebouwd.

Vitale devotie

Hoe vitaal het volksgeloof op al deze bedevaartsoorden ook is, het maakt op menige West-Europese gelovige wellicht een bevreemdende indruk dat massa's mensen zich verdringen om een reliek te kussen of een glimp op te vangen van een miraculeus Mariabeeld. Maar laat u door zoveel devotie niet afschrikken om het gastvrije Polen te verkennen of deel te nemen aan de komende Wereldjongerendagen.

Jaarlijks bezoeken miljoenen pelgrims Częstochowa om de icoon van de Zwarte Madonna te zien. © EVL

DE MENING VAN... JEANNINE DE CALUWE EN GUIDO VERSTRAETEN

School bouwt aan civiele samenleving

Civiele vaardigheden ontwikkelen in onze multiculturele samenleving is de uitdaging voor de 21ste eeuw. De leidraad daarvoor vinden we in de bekende uitspraak van André Malraux: *Le XXI-ième siècle sera spirituel ou ne sera pas*. Bouwen aan de civiele samenleving is de opdracht van elke school en dat contrasteert met de oplegging van burgerschap, die een top-downbenadering is.

Bij gebrek aan een eensgezinde visie op burgerschap verwijzen de beleidsmakers naar het onderwijs, dat alles wat verkeerd gaat in de samenleving moet opvangen. Naast de eindtermen wordt er van de leerkrachten verwacht dat ze extreem gedachtegoed en radicalisering van jongeren kanaliseren in banen die leiden naar actief en verantwoord burgerschap. Opvoeding en onderwijs in de eigen levensbeschouwing daarentegen heeft volgens sommige maatschappelijke stromingen afgedaan: het antwoord daarop zijn de kakofonische mediageluiden van LEF (Levensbeschouwing-Ethiek-Filosofie), ILC (interlevensbeschouwelijke competenties) en burgeropvoeding. Hun uitgangspunt is de afstandelijke rationaliteit van het Verlichtingsdenken met zijn onwrikbare geloof in de maakbaarheid van de mens en het emanciperen door te individualiseren.

Civiele vaardigheden

Wij stellen dat deze aanzetten tot burgerschap uit het oog verliezen dat burgerschap in onze multiculturele maatschappij is geëvolueerd naar een procedurale vorm van burgerdeugden die een coherente civiele samenleving vooronderstellen. Bouwen aan deze civiele samenleving – volgens Amitai Etzioni de morele infrastructuur van elke maatschappij – is precies de opdracht van elke school. Burgerschap opleggen daarentegen is een top-downbenade-

Stilteruimtes kunnen de ontmoetingsplaatsen zijn om de voeling met de eigen spiritualiteit te behouden en om zich steeds opnieuw af te vragen hoe men deze kan integreren in het nu-moment.

ring van een liberale maatschappij van individuen uit de negentiende eeuw. Civiele vaardigheden ontwikkelen in onze multiculturele samenleving is precies de uitdaging voor de 21ste eeuw. De leidraad daarvoor vinden we in de bekende uitspraak van André Malraux: *Le XXI-ième siècle sera spirituel ou ne sera pas*.

Stilte

Aan de schoolpoort van onze GOI-basisschool staan ouders en grootouders met levensbeschouwelijke tradities uit de gehele wereld, op de toekomst van Brussel te wachten: hun kinderen en kleinkinderen. Om samen het spirituele te beleven, heeft onze school kansen gegeven een stilteruimte in te richten. Deze stilteruimte is een sober hoekje afgescheiden door enkele kamerschermen in de gang, zonder enige verwijzing naar om het even welke levensbeschouwing. Personeel en leerlingen zitten op krukjes in een kring, iedereen kan naar wens komen en gaan, het enige wat je kan horen, is het geluid van de stilte. Stilte is in onze samenleving een zeldzaam goed. Stilte nodigt uit tot stilstaan bij de dingen, alsook

stilstaan bij de geworpenheid in het bestaan, evenals stilstaan bij wat we kunnen hopen. Deze levensvragen zijn universeel menselijk maar tegelijk ook levensbeschouwelijk gekleurd. Hopen we dat de rationaliteit ons de weg wijst? Aanvaarden we het lot? Volgen we de weg naar wat ons is beloofd of richten we ons leven naar een wenkende horizon?

Microsamenleving

Met de stilte verdwijnt het wij tegen het zij. Iedereen heeft zijn of haar identiteit zonder zich te moeten afzetten tegen, zonder competitie, zonder debat over het eigen grote gelijk. Niemand wordt gedwongen om te rationaliseren over zichzelf noch over de verschillen met een ander. De ontmoeting met andere levensbeschouwingen gebeurt niet langs een gerationaliseerd verhaal van differenties die eindeloos verdwijnen in een oneindige aaneenschakeling van voorlopige waarheden, zoals Jacques Derrida het formuleerde. In de stilte daarentegen ontwaakt ieders levensbeschouwelijke traditie als eerste hermeneutisch moment. De traditie sinds generaties opgebouwd, wordt gecon-

fronteerd met de verwachtingen en de hoop van elke jongere om zichzelf te realiseren in de samenleving van vandaag. Die samenleving begint voor jongeren op school en bijgevolg beleven jongeren het tweede hermeneutische moment van hun traditie in confrontatie met de klasgenoten. Dat resulteert in een civiele microsamenleving in en rond het schoolgebeuren.

Dialogschool

De differentie die na het basisonderwijs gebeurt, zal niet uitmonden in een wij-zij-gevoel tussen het algemeen secundair en technisch secundair onderwijs (ASO/TSO), tussen een gekleurde en een witte schoolpopulatie, op voorwaarde dat het voortgezette onderwijs dezelfde spirituele bekommernis aan de dag legt als de basisschool. Cognitieve eindtermen worden minder belangrijk dan het omkaderen van de zoektocht van jongeren naar hun identiteit. Concreet houdt dat in dat in alle schoolnetten stilteruimtes de ontmoetingsplaatsen kunnen zijn om de voeling met de eigen spiritualiteit te behouden en om zich steeds opnieuw af te vragen hoe men deze kan integreren in het nu-moment. Aldus wordt de schoolgemeenschap een nieuwe civiele schoolsamenleving en wordt elke school een dialogschool.

Radicalisering

Op die maatschappelijke basis kan de institutionele omkadering van onze publieke ruimte zorgen voor het ontwikkelen van burgerschap. Vakbonden, ziekenfondsen, publieke media, werkgeversorganisaties, politieke partijen en allen die zorgen voor veiligheid en gezondheid, hebben daarin een nieuwe belangrijke taak. Ze moeten afstappen van enkel op een corporatistische wijze op te komen voor hun leden. Ze moeten de wettelijke grenzen afbakenen die een leefbare multiculturele maatschappij waarborgen als een verzameling van convergerende civiele samenlevingen. Want radicalisering gebeurt niet op school, maar in de publieke ruimte die volgt op de adolescentie.

Misschien dat beleidsmakers af en toe de stilteruimtes een bezoek kunnen brengen, zodat hun innerlijk geruis en het gedruis van hun mediakanalen het veld kunnen ruimen voor het geluid van de stilte.

BIO **Jeannine de Caluwe** is licentiaat godsdienstwetenschappen en bijzonder leermeester rooms-katholieke godsdienst in Brussel.

BIO **Guido Verstraeten** is doctor in de wijsbegeerte, docent aan de Karel de Grote Hogeschool en bijzonder leermeester rooms-katholieke godsdienst in Jette.

BERICHT

Aartsbisschop stopt samenwerking met priesterfraterniteit

Het aartsbisdom Mechelen-Brussel stopt eind deze maand de samenwerking met de *Fraternité des Saints Apôtres*. Aartsbisschop Jozef De Kesel maakte vorige week zijn beslissing bekend.

Het was aartsbisschop André-Joseph Léonard die in april 2013 die priestergemeenschap van de heilige apostelen naar Brussel haalde en ze het statuut gaf van "publieke klerikale vereniging van gelovigen van diocesaan recht". Op dit moment telt de fraterniteit zes priesters, een diaken en twin-

tig seminaristen. Achter die broederschap ter bevordering van priesterroepingen stak de Franse priester Michel-Marie Zanotti-Sorkine. Die was in zijn thuisbisdom Marseille in ongenade gevallen. Vandaag verblijft hij net als Léonard in het Franse bedevaartsoord Notre-Dame du Laus.

Niet de doelstellingen van de eerder traditionele broederschap vormden de aanleiding om de samenwerking stop te zetten. De huidige aartsbisschop waardeert die evenzeer. "Jongeren gevoelig maken voor de schoonheid van de roeping tot diocesaan priester" en het samenleven in een fraterniteit zodat priesters meer steun ervaren, wie kan daar tegen zijn? Welke aanleidingen waren er dan voor de stopzetting? Het persbericht geeft aan dat het merendeel van de seminaristen uit Frankrijk komt "waar zoveel streken lij-

den onder een schrijnend priestertekort". Die gang van zaken verkiest De Kesel niet. "Het zou wijzen op een groot gebrek aan solidariteit" met zijn Franse collega's. De Kesels besluit komt er na lang overleg met de hulpbisschoppen en de bisschopsraad, en ook een bijzondere commissie onderzocht de zaak. "Ook de Belgische bisschoppen en de verantwoordelijke instanties van de Heilige Stoel werden geconsulteerd en steunen de beslissing", zo luidt het in de mededeling.

De al gewijde priesters en diaken zijn geïncardineerd in het aartsbisdom en blijven er in dienst van. Ze mogen ook hun werk voortzetten in de Brusselse Sint-Katelijnekerk. De seminaristen kunnen "als zij het wensen en voldoen aan de voorwaarden voor de priesteropleiding die binnen het aartsbisdom gelden, hun opleiding aan het diocesane seminarie voortzetten". (EVL)

Driedaags colloquium over liturgische muziek

"Ik hoop dat we met dat initiatief het vak kerkmuziek opnieuw op de kaart zetten", zegt Jos Bielen. © RR

Een stem om U te danken is de titel van het driedaagse colloquium over liturgische muziek dat midden augustus in het Vlaams-Brabantse Vaalbeek plaatsvindt. Organisator Jos Bielen benadrukt dat zo'n meerdaagse bijeenkomst de jongste vijftig jaar in Vlaanderen niet heeft plaatsgehad.

MIREK CERNY / Het colloquium komt er naar aanleiding van het tienjarige bestaan van de jongste editie van het liedboek *Zingt Jubilate*. In workshops, lezingen, groepsgesprekken en getuigenissen komen kerkmuziekthema's aan bod. De geestelijke vader van het initiatief, Jos

Bielen (49), is sinds 1985 norbertijn van de abdij van Averbode. Hij werd er in 1993 tot priester gewijd en is er directeur van het bezinningscentrum. Na zijn eerste orgellessen studeerde Bielen aan het Lemmensinstituut in Leuven en behaalde hij het diploma "meester in de muziek".

Naast zijn functie als organist in Averbode is hij muzikaal actief als docent en componist in de school- en kerkmuziek. Binnen de koorfederatie KoorStem is hij een veelgevraagde koorconsulent en werkt hij mee aan talrijke vormingsprojecten voor kerkmusici. Daarnaast is hij in het vicariaat Vlaams-Brabant en Mechelen verantwoordelijk voor de kerkmuziek.

Zangbundel

Na het Tweede Vaticaans Concilie werd in Vlaanderen gezocht naar een nieuwe muzikale invulling van de liturgie in het Nederlands en in 1976 werd voor de eerste keer een zangbundel samengesteld met de tweetalige titel *Zingt Jubilate*. "Dat boek heeft zeer goed werk verricht, maar was eind de jaren tachtig aan vernieuwing toe", zegt Bielen. "In 2006 verscheen een hernieuwde editie, die de oude grotendeels behield maar sterk werd aangevuld met nieuwe gezangen. Het zijn liederen die door de gemeenschap worden gezongen tijdens de eredienst. *Zingt Jubilate* is geen koorboek, het gaat om liederen die gelovigen in de liturgie kunnen zingen."

"Beweging levend houden en voort uitdragen."

Inhoud

Bielen vindt dat de liturgische muziek in Vlaanderen inhoudelijk een stuk verder staat dan twintig jaar geleden. Volgens hem zijn er steeds meer mensen – dirigenten, organisten en priesters – die beseffen dat de inhoud van het lied van groot belang is voor de liturgie. Tegelijkertijd werden kerkkoren ouder en kleiner in aantal. Dat heeft alles te maken met het kleiner worden van de kerkgemeenschap. Het wordt steeds moeilijker mensen te engageren in kerkmuzikaal verband. Toch vreest Bielen niet voor de toekomst omdat het inhoudelijke verhaal evolueert. Je moet een sterk verhaal hebben als je mensen, vooral jonge mensen, wilt motiveren, stelt de norbertijn.

Doelgroep

"Naar aanleiding van ons jubileum vonden we dat we iets moesten doen om de beweging levend te houden en voort uit te dragen – van-

daar het colloquium. Het is geen congres, er zijn workshops maar ook groepsgesprekken met de deelnemers over wat de liturgische muziek voor hen betekent, wat de visie van de kerk op de liturgische muziek is en hoe die in de gemeenschap functioneert." Aan het colloquium werken specialisten mee: Ignace Thevelein, Jan Christiaens, Bielen zelf en ervaren koordirigenten zoals Ludo Claesen of Jan Vuys. Er is in samenzang voorzien met oude en nieuwe liederen onder leiding van Paul Schollaert, Thevelein en Bielen. "We zijn ook naar Nederland gaan kijken en hebben van ginds twee deskundigen gevraagd: Anton Vernooij doceert liturgische muziek in Tilburg en Richard Bot is een kerkmusicus uit Rotterdam. Vernooij zal over 'de ware taal van het lied' spreken en Bot leidt de workshop gregoriaans."

Voor wie is het colloquium bedoeld? "Voor iedereen die verantwoordelijkheid draagt bij de muzikale invulling van de liturgie; mensen die de muziekstukken kiezen. Dat kan de koordirigent zijn, de organist, de pastoor, de liturgische werkgroep, een cantor, noem maar op – dat verschilt van parochie tot parochie. Die mensen zijn de eerste doelgroep van het colloquium."

Driedaags

Een stem om U te danken duurt drie dagen, telkens van 9.30 tot 16.30 uur. "De eerste dag focust op de inhoud van de liturgische muziek, de inspiratie en de achtergrond. De tweede dag gaat over het repertoire; er zijn workshops over éénstemmige, meerstemmige en instrumentale muziek. Het zijn grote workshops gewijd aan een nieuw repertoire. Componisten zoals Claesen hebben speciaal voor het colloquium nieuwe muziekstukken geschreven om aan te tonen dat er ook hedendaagse werken bestaan. De derde dag behandelt in de voormiddag de psalmen, een heel belangrijk onderdeel van de liturgische muziek, en in de namiddag de vorming en navorming", somt Bielen op.

Uniek

Het is mogelijk zich voor één dag in te schrijven en wie het hele programma wenst te volgen, kan ter plaatse overnachten. "Ik wil er nog aan toevoegen dat dit eenmalige colloquium sinds het Vaticaans Concilie uniek is in Vlaanderen. Er werden jaarlijks congressen over liturgie gehouden, maar drie dagen samenkomen om zich alleen over de liturgische muziek te buigen, is in de jongste vijftig jaar niet gebeurd. Ik hoop dat we met dat initiatief het vak kerkmuziek opnieuw op de kaart zetten."

Colloquium *Een stem om U te danken* van 17 tot 19 augustus in La Foresta, Kloosterweg, Vaalbeek (Blanden). Inschrijven vóór 15 juli. Kostprijs: 45 euro per dag (excl. overnachting). Info: <http://colloquium.koorenstem.be>; vclmkerkmuziek@gmail.com of www.laforesta.be. Tel. KoorStem t.a.v. Lieselotte Goessens 03/237.96.43.

Maarkedal proeft Midzomerklanken

JORIS DELPORTE / Het Oost-Vlaamse Maarkedal verwent deze zaterdag simultaan meerdere zintuigen dankzij de muzikale en culinaire wandeltocht "Midzomerklanken". Op een zinnenstrelend parcours leidt dirigent en gelegenheidscurator Marc Michael De Smet bezoekers eerst naar deelgemeente Kerkem, waar Ardalus hen in de Sint-Pieterskerk opwacht. Een topensemble van eigen bodem dat een kleurrijk programma heeft samengesteld rond "meesterdief" Jacob Van Eyck en de muziek die hij "leende" bij andere componisten.

Hemel en aarde huwen

Na de koffiepauze en een aansluitende wandeling wekt zangeres Catherine Braslavsky samen met multi-instrumentalist Joseph Rowe in Maarke Hildegard von Bingen muzikaal tot leven. In hun

opvoering *Le mariage du ciel et de la terre* verbindt het Parijse duo de 12de en 21ste eeuw dankzij een prikkelende mix van zowel sensuele als spirituele elementen. Dat naar het beeld van Hildegard zelf die naast abdis vooral bekend staat als vrijgevochten vrouw.

Pärt als orgelpunt

Nog een aperitief, zomers etentje en laatste wandeling later, plaatst Aquarius het orgelpunt. Het "kamerkoor met een warm hart voor eigentijdse muziek" heeft in Maarkedal vorig najaar zoveel indruk gemaakt met de *Kanon Pokajanen* van Arvo Pärt dat De Smet hen er opnieuw een podium geeft. Onder de titel *Magnificent magnificent* brengen de zangers een bloemlezing van koormuziek waarmee de Estse componist internationaal hoge ogen gooit. Zijn werk vormt

een rust- en zoekpunt, voer voor zowel twijfelaars als "nieuwe gelovigen" die iets transcendent wenssen te omarmen. In vijf talen en evenveel verschillende sferen legt Pärt getuigenis af van zijn geloof, met een unieke stem die miljoenen luisteraars aan hem bindt.

À la carte

Een combiticket voor de drie concerten – inclusief koffie, gebak, aperitief en zomers etentje – kost 60 euro. Wie geen trek heeft in het complete programma, stelt à la carte zijn muzikale menu samen vanaf 15 euro.

Info en tickets: www.maarkedalmoetjebelven.be, vrijetijd@maarkedal.be of 055/33 46 52.

Hoe Botticelli uitgroeide tot merk

Wat is de plaats en de rol van Sandro Botticelli (1445-1510) in de kunstgeschiedenis? Een genie in zijn tijd, daarna in de vergetelheid geraakt, om vanaf de negentiende eeuw weer op te duiken in al zijn glorie, blijft zijn artistieke erfenis een veel bediscussieerd onderwerp. Het is het thema van een uitzonderlijke expo in Londen.

EMMANUEL VAN LIERDE / Als een van de grootste musea van Londen loont het *Victoria and Albert Museum* zo al de moeite om het te bezoeken. Het hoort thuis in het rijtje van het Uffizi in Firenze, het Louvre in Parijs of de Vaticaanse musea in Rome. En net als bij die soortgenoten loop je er het risico van een overdosis cultuur als je alles in één keer wilt zien. Dosereren is de boodschap. Naast typisch Britse en Europese kunst vind je er Chinese, Japanse, Aziatische en islamitische kunst, alsook afdelingen rond mode, design, fotografie en keramiek. Een grondplan is geen overbodige luxe als je niet wilt verdwalen tussen alle topstukken.

“Vijftig doeken en tekeningen bij elkaar gebracht.”

Artistieke erfenis

Bovenop die permanente rijkdom bieden ook de wisselende expo's kwaliteit van de bovenste plank. Neem de huidige tentoonstelling *Botticelli Reimagined*, die voor het eerst grondig de artistieke erfenis van de Florentijn Sandro Botticelli onderzoekt. Hoe reageerden kunstenaars en designers vanaf de negentiende eeuw tot vandaag op zijn oeuvre? Hoewel populair in zijn tijd, werd Botticelli driehonderd jaar lang

uit het oog verloren, tot de prerafaëlieten – Engelse kunstenaars in het Victoriaanse tijdperk zoals Dante Gabriel Rossetti, John Ruskin, Edward Burne-Jones, William Morris en Evelyn De Morgan – hem van onder het stof haalden.

Flitsende actuele beelden

De Londense tentoonstelling bestaat dan ook uit drie delen: Botticelli in de hedendaagse kunst, de herontdekking door de prerafaëlieten en Botticelli in zijn tijd. In de gelijknamige catalogus krijg je de omgekeerde volgorde. Daar gaan de auteurs chronologisch te werk, maar om de bezoeker op sleeptouw te nemen, is het goed gevonden te vertrekken vanuit flitsende actuele beelden. Zo zijn er allereerst filmscènes die de composities van Botticelli echoën: *Dr. No* (1962), *The Adventures of Baron Munchausen* (1988) met Uma Thurman, en Bill Viola's *The Path* uit *Going forth by Day* (2002). Voorts een modecollectie van Dolce & Gabbana van 1993 die steunt op *De geboorte van Venus*, en werken van fotografen die taferelen van Botticelli nabootsen. Dat eerste deel pakt ook uit met Andy Warhols *Details of Renaissance Paintings* en René Magrittes surreële *Le bouquet tout fait* (1957). Al deze kunstuitingen tonen de branding van Botticelli, de vermarkting en de vermerking van zijn bekende werken.

Kopiëren

Toepasselijk in het onder toezicht van prins Albert, de man van koningin Victoria, opgerichte

“Florentijnse creativiteit en oog voor mode en design.”

museum, belicht het tweede deel werk van de opgesomde Engelse kunstenaars uit het Victoriaanse tijdperk die zich inspireerden op de kunst van het Florentijnse genie met oog voor design. Kunstenaars hebben vaak de gewoonte schilderingen die ze bewonderen, te kopiëren. Botticelli wordt vanaf 1815 steeds vaker nagebootst en zwart-witfoto's van zijn schilderijen duiken op in artistieke kringen en het kunstonderwijs. Opvallend: Botticelli signeerde zijn werken niet – een uitzondering op die regel, *De mystieke geboorte* (1500), is nu in Londen te zien – en slechts enkele zijn grondig wetenschappelijk bestudeerd. Daaruit blijkt zijn dubbelzinnige rol in de kunstgeschiedenis: door sommigen geliefd, door anderen genegeerd, de ene periode prominent aanwezig, in andere tijden weer wat op de achtergrond.

Traditionele religieuze kunst

Uit het laatste deel van de tentoonstelling blijkt die tweespalt zich ook al tijdens zijn leven te hebben voorgedaan. Uitzonderlijk zijn er vijftig doeken en tekeningen van Botticelli bij elkaar gebracht, vooral met de steun van de *Gemäldegalerie – Staatliche Museen zu Berlin*, die de grootste collectie Botticelli's bezit buiten Italië. Helaas mogen zijn twee topwerken, *De geboorte van Venus* en *De allegorie van de lente* of *Primavera* het Uffizi niet verlaten. Aan het einde van Botticelli's leven deed zich een religieuze revival voor door dominicaan en boetepredikant Girolamo Savonarola (1452-1498). Dat wijzigde

grondig het culturele klimaat in Firenze. Botticelli paste zich daaraan aan in onderwerpen en stijl, wat mogelijk bijdroeg aan zijn faamverlies en het belanden in de vergetelheid. Plots diende de verfijnde, modieuze en vernieuwende kunst te wijken voor traditionele, religieuze voorstellingen, al blijkt ook daaruit dat Botticelli zijn métier kende.

Maria

Zo hangt op de expo een groot doek met het pinkstertaferel, dat nauwelijks laat vermoeden dat het van de hand van Botticelli is. Toch is de rauwe uitbeelding best een mooi, symmetrisch opgebouwd altaarstuk waarbij Maria en de apostelen diverse gebedshoudingen aannemen. De fijne stralen van de Geest maken dat hun ogen opengaan en ze inzicht verkrijgen. Ook de diverse variaties van Maria met het kindje Jezus bevestigen de creativiteit en het oog voor mode en design van Botticelli.

“Kunstwerken in ons collectieve visuele geheugen geslopen.”

Divina Commedia

Lange tijd stond Botticelli enkel maar bekend om zijn onafgewerkte reeks van 92 illustraties bij de *Divina Commedia* van Dante Alighieri (1265-1321), het belangrijkste werk uit de Italiaanse literatuur. Ook daarvan zijn vijf tekeningen te zien aan het slot van de tentoonstelling, samen met het speciaal voor de expo gerestaureerde *Portret van een dame, bekend als Smeralda Bandinelli*.

Ideaal van schoonheid

“Botticelli is een van de grootste kunstenaars van de renaissance en ook vijfhonderd jaar na zijn dood houdt zijn beeldtaal ons een ideaal van schoonheid voor. Met onze ambitieuze tentoonstelling over zijn artistieke erfenis tonen we tevens aan hoe en waarom Botticelli in ons collectieve visuele geheugen is geslopen en hoe hij uitgroeide tot een merk”, zegt Martin Roth, de directeur van het *Victoria and Albert Museum*.

De tentoonstelling *Botticelli Reimagined* omvat een modecollectie van Dolce & Gabbana van 1993 die steunt op *De geboorte van Venus* en werken van fotografen die taferelen van Botticelli nabootsen. © VICTORIA AND ALBERT MUSEUM

- *Botticelli Reimagined* loopt tot 3 juli in het *Victoria and Albert Museum*, South Kensington, Londen. vam.ac.uk/botticelli
- Vanuit Brussel-Zuid of Rijsel kunt u met de Eurostar dagelijks vlot naar Londen. Op vertoon van het treinticket genieten reizigers van twee entrees voor de prijs van één (2 FOR 1-aanbod) voor de expo's in de negen bekendste musea van Londen waaronder *Victoria and Albert*. www.eurostar.com

Topman Etienne Michel van het Franstalig katholiek onderwijs:

“Enkel België subsidieert

Een overheid die een daadkrachtiger arbeidsmarkt- en onderwijsbeleid voert. Daar is de topman van het katholiek onderwijs in Franstalig België, Etienne Michel, vragende partij voor. De onderwijsdebatten onder de taalgrens zijn gelijkaardig aan die in Vlaanderen en de islam neemt een belangrijke plaats in de discussies. “Uiteraard zijn moslimkinderen welkom in onze scholen”, benadrukt Michel.

BOUDEWIJN VANPETEGHEM / De directeur-generaal van het *Secrétariat Général de l'Enseignement Catholique*, Etienne Michel, spreekt bedachtzaam. Hij heeft minder zichtbaarheid onder de taalgrens dan zijn Vlaamse evenknie, Lieven Boeve, in Vlaanderen. Sinds die aan het hoofd staat van Katholiek Onderwijs Vlaanderen, is hij stilaan tot de gilde van de BV's, de Bekende Vlamingen, gaan behoren. Zeker na zijn recente uitlatingen over de katholieke dialoogschool in de krant *De Morgen* en de heisa die erop volgde.

“Wij congresseerden al in 2012 over katholieke dialoogschool.”

Het belet niet dat wanneer Michel spreekt, er wordt geluisterd. Meer dan de helft van de schoolkinderen in Franstalig België gaat naar het katholiek onderwijs – veertig procent in het basisonderwijs en zestig procent in de middelbare scholen. Michel stipt aan dat er eertlang, allicht in september, een gezamenlijk boek van Katholiek Onderwijs Vlaanderen en van het *Secrétariat Général de l'Enseignement Catholique* komt waarin Vlaamse en Franstalige experts de geschiedenis van het katholiek onderwijs in ons land uit de doeken doen.

De katholieke dialoogschool, is dat een thema dat in Franstalig België leeft?

“Wij hielden al in 2012 een congres over de wijze waarop katholieke scholen zich dienen te positioneren tegenover de islamgemeenschap en de multiculturele samenleving. Dat ging over wat jullie de 'katholieke dialoogschool' noemen. Uiteraard zijn moslimkinderen welkom in het katholiek onderwijs, dat een plaats moet zijn van dialoog tussen de levensbeschouwingen. We verschillen grondig van mening met de vrijzinnigen, die levensbeschouwing als een privékwestie zien en neutraliteit als het te hanteren model zien. Zij willen niet weten van dialoog tussen levensbeschouwingen op school en wij zeggen het tegendeel: die dialoog hoort thuis in het publieke debat en de school heeft daar een rol in te spelen. Alle leerlingen van het katholiek onderwijs volgen de lessen katholieke godsdienst, die mede in het teken staan van de diversiteit in de samenleving. Scholieren krijgen er onder meer informatie over de levensbeschouwingen en het is de bedoeling de dialoog op gang te brengen over de culturele en religieuze verschillen heen.”

Hoe zit het met het mogelijk maken van lessen islamitische godsdienst?

“Ik kan niet uitsluiten dat inrichtende machten islamlessen zouden laten doorgaan in hun scho-

len, op vrijwillige basis, buiten de schooluren en zonder subsidiëring van de overheid. Die lessen zie ik als een middel voor moslimkinderen om hun geloof op een dialectische manier te verkennen en er een uitgebalanceerde visie over te vormen. Fundamentalisme is een religieuze ziekte. Een islamcursus kan elementen aanbrengen om tot antwoorden te komen door analyse. Islamlessen zijn geen probleem; integendeel, ze kunnen een deel zijn van een oplossing.”

Wat is uw houding wanneer het over de hoofddoek gaat? Mogen moslimmeisjes die dragen op school of niet?

“Wij adviseren de scholen, die er zelf over beslissen, de hoofddoek te verbieden, alle hoofddeksels trouwens. Dat heeft niets met theologie te maken en alles met sociale druk. De islamitische hoofddoek toelaten, opent de deur naar druk vanuit hun gemeenschap op moslimmeisjes die hem niet willen dragen. We stellen vast dat het verbod in de feiten bestaat voor het verplichte onderwijs. In het hoger onderwijs doen ze wat ze willen.”

BIO ETIENNE MICHEL

Etienne Michel is sinds 2004 hoofd van het *Secrétariat Général de l'Enseignement Catholique*. Tussen 1995 en 2003 leidde hij het studiecentrum van de Franstalige christendemocraten – PSC, nu cdH. Hij kwam van de CSC, de Franstalige ACV, waar hij zeven jaar werkte als economisch adviseur. De topman van het Franstalig katholiek onderwijs genoot een sociale en economische opleiding aan het *Institut Cardijn* en aan de universiteit van Bergen. (BV)

Bisschop Johan Bonny van Antwerpen stelde dat moslims niet de hoofdzaak zijn in het debat over de katholieke dialoogschool. Hij had het over de vele niet-gelovige Vlamingen in het katholiek onderwijs.

(denkt lang na) “Sociologen stellen dat de thesis van de secularisering van de samenleving door de feiten is voorbijgestreefd. Aan het einde van de twintigste eeuw was er sprake van de verdamping van religie en dat werd niet het geval. De kernvraag draait rond het herdenken van het katholicisme ten opzichte van de andere religies en van de culturele fundamenteën van onze maatschappij, die uit de christelijke traditie zijn voortgesprongen. Dat herformuleringswerk dient niet te gebeuren vanuit een gevoel van weerstand bieden aan de secularisering van de samenleving.”

“Wij adviseren hoofddoek op school te verbieden.”

“Werkloosheid en armoede beïnvloeden onderwijs.”

Geen verdamping van religies, zegt u. Geldt dat enkel voor de islam en niet voor het christendom?

(denkt nog langer na) “In onze sector klinken veel stemmen die gekant zijn tegen onderwijs dat enkel een nuttigheidswaarde heeft en uitsluitend is gericht op het vinden van een plaats op de arbeidsmarkt. Onderwijs heeft ook te maken met een visie op de wereld, het zich wortelen in waarden. Veel ouders vragen van scholen cultuur over te brengen en dat mag je niet doen zonder ernstig na te denken over de verhouding tussen de culturele fundamenteën van onze maatschappij en het religieuze component waaruit ze mee zijn opgebouwd. Denk aan democratie, gelijkheid tussen de mensen, solidariteit; die ideeën bestaan niet uit zichzelf, ze komen van ergens, hebben bronnen en een ervan is religie. Ik denk aan een debat tussen Joseph Ratzinger en Jürgen Habermas over de prepolitieke fundamenteën van de democratie, die de uitkomst is van een hele evolutie. Democratie mag je niet loskoppelen van haar fundamenteën, anders loop je het gevaar dat je religie verbant uit onze cultuur.”

Dat laatste is de natte droom van niet weinigen in onze samenleving. Voor sommigen kunnen de lessen godsdienst niet snel genoeg uit het onderwijs verdwijnen. Leeft dat ook in Franstalig België?

“Inderdaad, en onder druk van de vrijzinnigen is in het officieel onderwijs één van de twee lessen godsdienst gesneuveld ten voordele van een cursus over filosofie en burgerschap – *cours d'éducation à la philosophie et la citoyenneté*. Hij start volgend schooljaar in het basis- en in september 2017 in het middelbaar onderwijs. In de katholieke scholen verandert er niets. Wij behouden onze twee uren katholieke godsdienst. Burgerschap komt in onze scholen in alle lessen aan bod. Wij hebben daar geen aparte cursus voor nodig. De vrijzinnigen zien religie en burgerschap als twee aparte entiteiten. Wij menen het tegendeel: die twee hebben veel met elkaar te maken en horen samen. Die tegengestelde visies kwamen aan bod in het schoolpact, dat in godsdienstlessen en 'neutrale' moraallessen voorzag. Die laatste werden lessen 'vrijzinnige' moraal. We zijn het enige land ter wereld waar de georganiseerde *laïcité* als een 'religie' is erkend en gesubsidieerd. Het grondwettelijk hof

heeft geoordeeld dat ouders zonder opgave van reden mogen weigeren dat hun kinderen godsdienstlessen of lessen vrijzinnige moraal volgen.”

De rector van de UGent, Anne De Paepe, vindt dat het katholiek onderwijs en de opdeling in onderwijsnetten achterhaald zijn. Wat is uw reactie?

“Door de vrijheid van onderwijs kunnen inrichtende machten een gemeenschappelijk pedagogisch project vorm geven. Er is het vrije onderwijsnet, dat van de lokale besturen – gemeenten en provincies – en het door de staat georganiseerde onderwijs. Elk hebben ze hun organisatie model en opvoedingsproject. En de ouders kiezen. In Franstalig België kiest meer dan de helft van de ouders voor het katholieke onderwijsproject.”

Waar staat u in het lopende debat over de inschrijving van de neutraliteit in de grondwet?

“De Belgische staat is neutraal en a priori zie ik niet in hoe de inschrijving van dat principe in de grondwet moeilijkheden zou kunnen veroorzaken. Maar opgepast, neutraliteit en vrijzinnigheid, *laïcité*, zijn niet hetzelfde. Het laatste is een filosofische stroming. Het neutraliteitsbeginsel is al van kracht in het officiële onderwijsnet en de grondwettelijke vrijheid van onderwijs waarborgt het katholieke net onderwijs in te richten in overeenstemming met zijn traditie. Er bestaat derhalve geen tegenstelling tussen leven in een neutrale staat en de erkenning en subsidiëring van het katholiek onderwijs.”

Recentelijk kregen jullie een andere minister van Onderwijs. Marie-Martine Schyns volgde haar partijgenote Joëlle Milquet op. Die moest ontslag nemen omdat ze op haar kabinet mensen in dienst zou hebben genomen om haar verkiezingscampagne mee te helpen voeren. Hoe verloopt het met de nieuwe minister?

(glimlacht en kijkt naar zijn woordvoerder) “We hebben inderdaad een nieuwe minister en ze liet weten de lijn van haar voorganger te willen doortrekken.”

“Voorkomen dat jongeren dubbelen of afhaken.”

Het gaat onder meer over het creëren van de nieuwe, verbeterde school van de toekomst door middel van een “pact voor uitmuntend onderwijs”.

“Het *pacte pour un enseignement d'excellence* heeft voor mij twee centrale pijlers. De eerste is het bestuurlijke systeem aanpassen en de onderwijsinspectie hervormen. Hij beoogt de scholen verantwoordelijk te maken voor het behalen van de doelstellingen. De inspectie zou dan niet langer de leerkrachten in hun klas beoordelen, maar de scholen in hun geheel. Dat brengt mee dat onderwijzend personeel evalueren een bevoegdheid wordt van inrichtende machten en directies, die eveneens zeggenschap krijgen over bijscholing van hun leerkrachten.”

laïcité als 'religie'"

"Vrijzinnigen willen niet weten van dialoog tussen levensbeschouwingen op school en wij zeggen het tegendeel: die dialoog hoort thuis in het publieke debat en de school heeft daar een rol in te spelen", legt Etienne Michel uit.

"De tweede pijler heeft te maken met de vraag hoe het middelbaar onderwijs te doen evolueren opdat er zo weinig mogelijk jongeren schooljaren dubbelen of zelfs helemaal afhaken. Bijkomende kwestie is een antwoord te vinden op de ongelijkheden tussen jongeren. Er wordt aan gedacht het gemeenschappelijke deel voor alle kinderen te verlengen van de eerste twee jaren van het middelbaar onderwijs naar de eerste drie."

Over ongelijkheden gesproken.

Een recente studie geeft aan dat bijna een op de vijf Waalse en een op de vier Brusselse kinderen in een gezin leeft waar niemand werkt.

"Wallonië en Brussel kampen met grote sociale en economische moeilijkheden. Werkloosheid en armoede hebben hun invloed op het onderwijs. In regio's met massale werkloosheid hebben we veel meer scholieren die dubbelen of er de brui aan geven. Er bestaat een duidelijke band tussen de toestand in de samenleving en de prestaties in het onderwijs. Het schoolstelsel alleen kan de maatschappij niet veranderen, maar wel zijn rol spelen in de totstandbrenging van een oplossing. Van de overheid verwacht ik een meer voluntaristisch beleid om de arbeidsmarkt en het schoolstelsel te veranderen."

"Tienduizenden leerlingen komen erbij."

U heeft zelf vraagtekens geplaatst bij de betaalbaarheid van het pacte d'excellence. Het budget van de Franstalige gemeenschap zou dat niet kunnen dragen.

"Ik heb willen duidelijk maken dat we prioriteiten moeten leggen en daarbij vertrek ik van het principe van de doelmatigheid om het slagen op school te doen verhogen. Overigens moeten de scholen in de komende jaren tienduizenden bijkomende leerlingen opvangen."

Hoezo?

"Er komt een demografische schok in Brussel. Binnen de tien jaar hebben we er drieduizend bijkomende plaatsen nodig in het basisonderwijs en 25.000 in het middelbaar. De overheid heeft die aantallen zelfs nog niet geprogrammeerd."

"Niet tegelijk meerdere grote werven."

Sommigen vinden dat het onderwijs te veel wordt hervormd en belast; de school krijgt steeds nieuwe taken.

"Ja, dat is het syndroom van de 'overweldigde' school. Ik neem een gematigde positie in wanneer het over onderwijs hervormingen gaat. Je moet niet hervormen om te hervormen. Iets anders is zich in vraag te stellen en te evolueren. Het onderwijs functioneert nog niet optimaal, toch? Maar het klopt natuurlijk dat de scholen het hervormingsritme moeten kunnen volgen en dat de overheid daar oog voor dient te hebben. Je kunt niet tegelijk meerdere grote werven openen."

Gaat de weg naar dat optimale langs een vermindering van het aantal schoolbesturen? Uw Vlaamse alter ego, Lieven Boeve, wil ze drastisch verminderen.

"Wij zijn voorstanders om initiatieven tot groepering te vergemakkelijken, maar steeds met eerbied voor de grondwettelijke vrijheid van vereniging."

“Kroningsfeesten zijn hoogfeest van samenhangigheid”

© MINE DALEMANS

“We blijven ‘propagandisten’ van onze christelijke traditie. Laat ons maar naar buiten treden. Maar het is wel de Heer zelf die oogst”, vertelt Georges Willemaers.

Tongeren leeft op het ritme van de zevenjaarlijkse Kroningsfeesten. Begin juli gaat in de stad weer de “grootste processie van het land” uit. Voor Georges Willemaers (75) is het de vijfde editie als voorzitter van het Kroningscomité.

BENOIT LANNOO / “Ik slaap nooit lang, maar wel goed. Ik kan immers op het Kroningscomité rekenen. We zijn met zijn twaalfen al vier jaar voor deze achttiende editie van de Kroningsfeesten in de weer. We hebben allemaal een verschillende taak. De deken staat in voor de religieuze diepgang van het mariale gebeuren, maar er is ook iemand verantwoordelijk voor de financiële aspecten ervan, iemand anders zorgt voor de website of de ticketverkoop, een ander coördineert de vierenvijftig straatcomités, iemand verzorgt het jeugdprogramma, een volgende waakt over het avondspel, nog iemand is verantwoordelijk voor de veiligheid, noem maar op.

Zevenhonderdduizend bezoekers

Die veiligheid is deze keer een bijzonder aandachtspunt: het dreigingsniveau drie is nog altijd van kracht, terwijl we begin juli over de hele week gespreid zowat zevenhonderdduizend bezoekers in Tongeren verwachten. Maar wij zijn er klaar voor. Net als vorige keer zijn ook Filip en Mathilde – intussen koning en koningin – erbij als op zondagnamiddag 3 juli de Kroningsprocessie voor het eerst weer uitgaat. ‘Volgende keer breng ik de kinderen mee’, zei – toen nog prinses – Mathilde zeven jaar geleden. Dat zou prachtig zijn, vooral voor de drieduizend tweehonderd trotse Tongenaren die aan de ommegang deelnemen.

Oorzaak-Onzer-Blijdschap

Onze processie kiest ervoor Bijbels te blijven. Ze brengt het leven van Maria in beeld, zoals we het destijds op de lagere school leerden: Onbevleete Ontvangenis, Maria Boodschap, Bezoek aan nicht Elisabeth, Geboorte van Jezus, Opdracht in de tempel, Vinding van Jezus tussen de wet-

geleerden, Bruiloft van Kana, Afscheid, Kruiswegontmoeting, Verrijzenis, Pinksteren en Maria’s Verheerlijking. Achterin de processie wordt, naast het evangelieboek en het heilig sacrament, natuurlijk Onze-Lieve-Vrouw Oorzaak-Onzer-Blijdschap meegedragen. Want om dat eeuwenoude Tongerse genadebeeld, dat in 1890 werd gekroond, is het natuurlijk te doen.

“Processie kiest ervoor Bijbels te blijven.”

Ik ben Tongenaar, dus heb ik destijds ook in de processie meegelopen. Ik was onder meer ‘page’ in de groep Edelknepen die de geschenken dragen die sinds oudsher naar Maria van Tongeren werden gebracht. Wees trouwens niet verbaasd als je dezer dagen veel mannen met baarden in onze stad ziet rondlopen. Een Tongenaar neemt zijn rol in de Kroningsprocessie heel serieus. Als je visser bent, laat je je baard staan. Ben je soldaat, dan ben je glad geschoren. Vier jaar geleden werd een draaiboek met kleurenschakeringen verspreid, want de Tongenaren zorgen zelf voor hun kledij en betalen die ook zelf, daarvoor sparen ze jarenlang de nodige middelen bij elkaar.

Iedereen doet mee

Dat is wat deze Kroningsfeesten zo bijzonder maakt: iedereen doet mee. Het is een hoogfeest van samenhangigheid. We betrekken ook de zeventien fusiedorpen van Tongeren volop in

het gebeuren. Alle straten zijn versierd; overall hangen vlaggen uit. Dat is een huzarenstukje, want je vindt niet even makkelijk sponsors voor een processie als voor pakweg een wielervedstrijd. De herders of andere figuranten kunnen moeilijk met de naam van een bank op hun borst in de ommegang lopen. Maar met steun van het stadsbestuur en van tientallen vrijwilligers, krijgen we ook deze keer weer meer dan een op de tien Tongenaren op de been.

In goede en kwade dagen

Ik heb geen hogere studies gedaan, maar ik weet wel dat Maria een ‘grote dame’ was. Dat ze van bij het begin, bij de boodschap van de engel Gabriël, tot onder het kruis van haar Zoon, alles heeft gegeven wat ze had, in eenvoudige overgave. En ik weet heel zeker dat we op deze fantastische dame kunnen rekenen, in goede en kwade dagen. Ik heb onlangs een kanker bedwongen; ik heb nog altijd mijn echtgenote aan mijn zij en mijn vier zonen en negen kleinkinderen zijn mijn grootste schat. Ik heb geen moeilijke woorden nodig om het thema van deze Kroningsfeesten – ‘Beeld van geluk’ – te verstaan. De bevolking van Tongeren blijktbaar ook niet.

Communie

Ik ga ‘s zondags soms met de communie naar het ziekenhuis. Onlangs lag daar iemand die ik van vroeger kende alleen op een kamer. ‘Communie?’, zei die, ‘Maar ik ben al jaren niet meer naar de kerk geweest.’ ‘Wat maakt dat uit’, antwoordde ik. ‘Onze-Lieve-Heer vraagt me niet om te oordelen of te veroordelen.’ Intussen heb ik die man teruggezien en blijktbaar gaat hij nu wel af en toe weer naar de kerk. Met deze Kroningsfeesten is het net hetzelfde: lang niet iedereen die meedoet, is belijdend christen. Dat hoeft ook niet. We blijven ‘propagandisten’ van onze christelijke traditie. Laat ons maar naar buiten treden. Maar het is wel de Heer zelf die oogst.”

Beeld van geluk

De mariale devotie in Tongeren is eeuwenoud: nog voor het huidige vijftiende-eeuwse genadebeeld *Causa Laetitia Nostrae* (Oorzaak-Onzer-Blijdschap) in de Onze-Lieve-Vrouw Geboortekerk – intussen een basiliek – terecht kwam, werd tijdens de jaarlijkse “reliëken-toningen” een vroeger Mariabeeld meegedragen. In 1890 kreeg de kerk van Tongeren toestemming van paus Leo XIII om het genadebeeld te kronen en sindsdien staat het minzaam glimlachende en gekroonde genadebeeld centraal in de zevenjaarlijkse Kroningsprocessie.

Harmonie

Deze ommegang evolueerde vrij snel tot de prachtig uitgepuurde “grootste processie van het land” en evocert wat de Bijbel ons over Maria vertelt. Historische taferelen zoals over het vermeende bezoek van Karel de Grote aan de toenmalige Sint-Maternuskapel, werden mettertijd weggelaten. Rond de Bijbelse groepen is er slechts een beperkt aantal extra groepen overgebleven, zoals een trommelkorps, een vlaggen groep, de eigenlijke reliëkentoning, het Biddende volk, de Zingende maagden of een afsluitende harmonie.

De Kroningsprocessie gaat vier keer uit – zondagnamiddag 3 juli om 15 uur, dinsdagavond 5 juli om 19 uur, vrijdagavond 8 juli om 19 uur en zondagnamiddag 10 juli om 15 uur – maar de groepen voeren op diezelfde dagen om 22.30 uur ook telkens een Kroningsavondspel op, op de Grote Markt net voor de basiliek. Op woensdag 6 juli is er een speciale jongerendag met jongerenontbijt, het stadspel “Quest-4Happiness” en een jongerenviering.

Verrassing

De Tongerse Kroningsfeesten hebben altijd een verrassing in petto. Zo stak in februari vorig jaar plots een anonieme *Missa Marialis* – een Kronings-mis – bij de kapelmeester in de bus. Van wie de compositie voor middelgrote bezetting met drie kopers, harp en orgel precies is, weet niemand. Maar de kapelmeester en organist waren zo verrast door de kwaliteit ervan, dat ze de wereldcreatie planden tijdens de pontificale openingsmis van deze Kroningsfeesten, die Eén en RTL-TV1 op zondag 3 juli om 10 uur rechtstreeks uitzenden. (BL)

www.kroningsfeesten.be

